

WWW.UNIB.rs

Н
В
Е

И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А

С
Р
Б
С
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТ СВАКОГ МЕСЕЦА У СВЕСКАМА ОД 3 И
ВШНЕ ТАБАКА. ЦЕНА ЈЕ: ЗА СРБИЈУ 12 ДИНАРА, А ЗА ЦРНУ
ГОРУ, БУГАРСКУ, БОСНУ, ХЕРЦЕГОВИНУ, АУСТРО-УГАРСКУ,
РУМУНИЈУ И ТУРСКУ 15 ДИНАРА НА ГОДИНУ.

ПРЕТПЛАТА СЕ ПЛАЋЕ
УПРАВИ
КР.-СРП. ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ,
А РУКОПИСИ УРЕДНИШТВУ.

XIII и XIV СВЕСКА У БЕОГРАДУ 31. ЈУЛА 1885. ГОДИНА VI

Разрешења од дужности наставника средњих школа

АКТОМ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

разрешен је :

у Великоградишкој нижој гимназији,

г. *Јован Попић*, предавач 18 Јуна ове године.

Разрешења од дужности наставника основних школа

АКТОМ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Разрешени су :

у БЕОГРАДСКОМ ОКРУГУ

гђа *Леопаеа Ристићка*, заступница учитељ.
г. раз. шк. шопићске, 28. Јуна о. г. због рђа-
ве оцене.

у СМЕДЕРЕВСКОМ ОКРУГУ

гђа *Рахила Козаревићка* привремена учи-
тељица I. разреда школе азањске, 2. Јула
о. г. због слабости

у ТОПЛИЧКОМ ОКРУГУ

г. *Зафир Поповић*, привремени учитељ
школе белојанске 5. Јула ове год. због не-
способности.

у УЖИЧКОМ ОКРУГУ

г. *Андрија Јевтовић*, привремени учитељ
III и IV разреда школе мачкатске 3 Јула о. г.
због неуљудности.

Умрли :

г. *Петар Бајишевић*, учитељ школе бе
личке, у јагодинском округу, преминуо је 10
Јуна о. г.

г. *Векислав Ј. Мајзнер*, учитељ немач-
ког језика у чачанској нижој гимназији, убио
се, 24. Јуна о. г.

РАСПИСИ

МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Свима гимназијама, нижим гимназијама, реалкама, гимназијским реалкама и Вишој женској школи.

Један од старешина средњих школа обратио ми се с питањем: да ли ће ранија наређења о утицају оцене „лошег владања“ на оцстанак ученика у школи важити и даље, пошто се новим законом за ученике гимназија и реалака од 5. Јануара 1883 ПБр. 8106, нити новим правилима за оцењивање владања и похођења школе од 4. Фебруара ове год. ПБр. 1210 није дотакло тога питања.

Услед тога нашао сам се побуђен издати свима средњим школама ову наредбу.

Као што је било наређено чл. 9. Правила за ученике гимназија и реалака од 2. Октобра 1871 № 4699. (школ. зборник стр. 114 и 119), и другом алијем 13. тачке упутства од 2. Октобра 1871. (школ.

збор. стр. 124 и 125.) и од сад ће се отпустити из школе онај ђак који две године узастопце буде имао из владања оцену „лошег владања.“ Ну важеће ових оцена у овом смислу има од сада почињати од трећег разреда закључно па даље. Ако би се десило да ђак имадне таку оцену у I и II разреду, допустиће му се да и III разред учи, па ако и у III разреду буде тако оцењен, отпустиће се и у том случају из школе.

Нека се и старешина те школе управља према овој наредби.

ПБр. 5995.

3. Јула 1885 год.

Београд.

Министар
просвете и црквених послова

Ст. Д. Јоковић

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК ССLXXIX

28. Маја 1885. у Београду

Били су: председник *Д. Нешић*; потпредседник *архим. Н. Дучић*; редовни чланови: *Ј. Пецић*, *Д-р Н. Ј. Петровић*, *Др. Плајел*, *Д-р Л. Стевановић*. ванредни чланови: *Михаило Валтровић*, *Јевта Ђорђевић*, *Јов. Ђорђевић*, *Петар Живковић*, *Др. Војислав Бакић*, *Борисав Б. Годоровић*, *Никола Стајевић* прота, и *Лаза Ј. Обрадовић*.

Пословођа *Мил. Марковић*.

I

Прочитан је и оверен записник 278 састанка.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 20. Маја тек год.

ПБр. 4819. којим шаље Главном Просветном Савету рукопис од безименог писца „Предавања из науке хришћанске у II разреду ниже основне школе“ с молбом да Главни Просветни Савет прегледа дело, и да мишљење о томе, би ли се могла ова предавања откупити и штампати о државном трошку, као ручна књига за ђаке II раз. основ, школе, као и колику би награду ваљало одредити писцу, ако би се дело усвојило.

Одлучено: Да се Рукопис упути г. г. Живојину Јовичићу, проти, и Лази Ј. Обрадовићу, учитељу, с молбом да дело прегледају и да о њему поднесу Савету, своје мишљење најдаље до 15 Јуна тек. год.

III

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 20 тек. мес. ПБр. 4822, којим спроводи Главном Просветном Савету оригиналне сведоџбе г. Петра Деспотовића, професорског кандидата из Беча, који моли, да се постави за предавача у којој средњој школи у Србији, с тим, да Савет изволи прегледати и оценити приложена документа г. Деспотовићева, и дати своје мишљење: има ли он, и какву квалификацију за наставника средњих школа, и за које предмете поменце.

Савет је проучио документа г. Деспотовића, и по довољном разматрању, решио је:

Да г. Петар Деспотовић има обичну квалификацију за наставника природних наука у средњим школама.

IV

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 28. тек. мес. ПБр. 4925, којим шаље Главном Просветном Савету, акта по кривици г. Василија Бандовића, учитеља у Дубници, округа Њупријског, с молбом, да му Савет да своје мишљење о томе да ли се г. Бандовић може и даље трпети у учитељској служби са недостојним владањем и понашањем.

Пошто би прочитано писмо г. министрово неки од г. г. чланова предложише, да се сва акта по кривици г. Бандовића пошљу на реферовање дисциплинском одбору, као што се вазда и ради у сличним приликама. Но кад један од г. г. чланова из дисциплинског одбора изјави да су пред дисциплинским одбором већ била јадан пут акта по ранијим кривицама истога учитеља; и да је пре задржат у служби са условом, да се поправи, што он није учинио, као што послата акта тврде, Главни је Просветни Савет, са 8 противу 6 гласова, решио, да се акта по кривици г. Бандовића и не шаљу дисциплинском одбору, но да се одмах узму у разматрање.

Размотривши акта, по којима се окривљује г. Бандовић Главни Просветни Савет мишљења је: Да се г. Бандовић не може и даље трпети у учитељској служби, и да га ваља као недостојног отпустити из учитељства.

V

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 27. текућег. месеца, ПБр. 4726 којим јавља Главном Просветном Савету, да је настала потреба, да се понова штампа други део српске граматике за средње школе, с тим, да писац исте граматике г. Стојан Новаковић изјављује, да ће тај део граматике, Науку о основама, израдити по другачијем плану, више педагошком и за ученике лакшем, онако, како је тај део израђен у граматичи старог словенског језика и да ће тај прерађени део граматике уступити, да буде државно издање.

Г. министар просвете пита, да му Главни Просветни Савет да своје мишљење: може ли се усвојити, да г. Новаковић обради и овај део граматике по новом плану, као у граматичи старог словенског језика, па да тај прерађени део граматике по новом плану, као у граматичи старог славенског језика, па да дај прерађени део може послужити као учебник у средњим школама, по програму прописаном за овај предмет.

Главни Просветни Савет, прочитавши и писмо г. Новаковићево, решио је: Да се г. Новаковићу дозволи прерада другог дела српске граматике, тако да он распореди материјал, како за најудесније нађе, но с тим, да приликом прераде има на уму и прописани програм за овај предмет.

VI

Прочитане су теме за професорске кандидате, и то; из Географије од г. Драгашевића, из Немачког Језика од г. Буре Козарца, из Ботанике од г. Др. Панчића, из Педагогике с Методиком од Др. В. Бакића, и из Нацртне Геометрије од Д. Д. Стојановића. Савет је: Усвојио све предложене теме без измене.

VII

Председник предлаже, да се на место г. Миленка Марковића, пословође, који одлази у ревизију, изабере привремени пословођа, који ће за време његовог одсуства отправљати ту дужност.

Савет је изабрао за привременог пословођу Лазу Ј. Обрадовића, свог ванредног члана.

С тим је састанак закључен.

САСТАНАК ССЛXXX

12. Јуна 1885. год. у Београду

Били су: потпредседник архим. Н. Дуцић; редовни чланови: Ј. Пецић, др. Н. Ј. Петровић, Драгутин С. Милутиновић; ванредни чланови: Јевта Ђорђевић Тодор Мијушковић, Петар Живковић, др. Војислав Бакић и Прога Никола Стајевић.

Заступник пословође: Лаза Ј. Обрадовић.

I

Прочитан је и усвојен записник 279 са-станка.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 11. тек. мес. ПБр. 4560 којим позива Главни Просветни Савет, да што пре доврши наставне програме за средње школе, како би се могли што раније штампати, те да стигну и ступе у живот од нове школске године.

Одлучено: Да се пише оним г. г. члановима, који још нису послали своје програме, и да се умоле, те да се пожуре са састављањем програма, које да што пре пошљу, а најдаље за 14 дана, како би их Просветни Савет добио до друге седнице.

III

Чита се писмо г. министра просвете и црквених послова, од 6. Јуна тек. године ПБр. 5272 којима позива Главни Просветни Савет, да му он да своје мишљење: би ли се могло учинити по молби Радисава Урошевића сељака из Брестовца, којом моли, да се његовом сину Милану ученику ратарске школе, као рођаку пок. владике Вићентија, да 180 динара из масе пок. владике, ради одласка Милановог на будапештанску изложбу.

Главни Просветни Савет саслушавши акт г. министров одлучио је:

Да се од г. министра просвете измоли тестаменат пок. владике, те да се види, би ли се овакав издатак, по тестаменту, могао учинити, а уједно да се замоли г. министар народне привреде, да јави, је ли одређен путни трошак оним питомцима ратарске школе, који су наименовани да иду на будапештанску изложбу, као и да ли се међу одређеним питомцима налази и Милан, на према

томе да се донесе решење може ли се тражени издатак одобрити или не.

IV

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 7 Јуна тек. године ПБр. 5296 којим шаље Главном Просветном Савету рукопис г. Буре Козарца, директора београдске гимназије „Ботаника за више разреде средњих школа“, с молбом, да Главни Просветни Савет прегледа рукопис, и да своје мишљење о томе: може ли се то дело примити као школска књига, и штампати о државном трошку, да ли је удешено по прописном наставном програму, као и колику би награду ваљало дати писцу, ако се дело у опште може да прими.

Решено је: да се умоли г. Јосиф Пецић да дело прегледа, и да своје мишљење поднесе Главном Просветном Савету.

V

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 10. Јуна тек. године ПБр. 5356 којим шаље Главном Просветном Савету поправљено дело „Јеленче“ г. Косте Петровића, учитеља београдског, с тим да Главни Просветни Савет прегледа, је ли његово „Јеленче“ доиста поправљено онако, као што је то раније захтевао Просветни Савет, па ако јесте, то да поднесе своје мишљење о томе, може ли се „Јеленче“ у овом облику штампати о државном трошку, за коју потребу, и колика награда да се да писцу.

Одлучено је: да се „Јеленче“ пошље на преглед и оцену пређашњем референту г. Миленку Марковићу.

VI

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 10. Јуна тек. године ПБр. 5378, којим шаље Главном Просветном Савету на преглед и оцену програм за предавање нотног певања и музике у средњим школама, који је саставила стручна комисија.

Главни Просветни Савет проучивши послати програм из певања и музике, као и спроводно писмо стручне комисије, решио је:

Да се наставни програм за предавање нотног певања и музике у средњим школама, што га је саставила стручна комисија, може усвојити, с тим, да се уз програм штампа и сироводно писмо стручне комисије, које би служило као кратко упутство уз програм, док се нарочито упутство не би написало.

VII

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 12. Јуна тек. године ПБр. 5463, којим позива Главни Просветни Савет, да што пре размотри послата акта по кривицама г. Војислава Стојковића, учитеља, и да му достави своје мишљење по том предмету.

Одлучено је: да се по истима у идућој седници донесе одлука.

С тим је састанак закључен.

САСТАНАК ССLXXXI

26 Јуна 1885. у Београду

Били су потпредседник *арх. Н. Дукић*; редовни чланови: *Јосиф Пецић, Д-р Н. Ј. Петровић, Љуб. Ковачевић, Ђ. Козарин, др. Л. Стефановић*, ванредни чланови: *Михаило Валтровић, Јов. Борђевић, П. Живковић, др. Војислав Бакић, др. П. Стејић и прота Никола Стајевић*.

Заступник пословође: *Лазар Обрадовић*.

I

Прочитан је и примљен записник 280 састанка.

II

Прочитао је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 15 Јуна тек. год. ПБр. 5409, којим шаље Главном Просветном Савету „Слике из Зоологије и Ботанике“, које нуди на откуп г. А. Нурић књижар, с тим, да Главни Просветни Савет изволи прегледати ове слике, и казати своје мишљење о томе: да ли се оне могу употребити у настави, у којим школама, и по коју цену да се откупе.

Одлучено је: Да слике прегледа и оцени г. Јосиф Пецић, и да мишљење своје о њима изволи поднети Главном Просветном Савету.

III

Читано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 15 Јуна тек. године ПБр. 5518 којим шаље Главном Просветном Савету „Илустровану Историју Српскога Народа“, коју нуди на откуп г. Коста Мандровић из Беча, за поклањање ђацима с тим, да Главни Просветни Савет изволи дати своје мишљење: треба ли ову књигу откупити, за коју потребу, и за коју цену.

Саслушавши и усвојивши усмени реферат неких од г. г. чланова, Главни Просветни Савет у истој седници решио је:

Да се „Илустрована Историја Српског Народа“ може откупити за поклањање ученицима у три виша разреда основних школа, и у 4 нижа разреда гимназија, за цену од 5 динара за комад у тврдом повезу.

IV

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 18 Јуна тек. године ПБр. 5552, којим шаље Главном Просветном Савету „Школу за виолину“, коју је израдио г. Слобода учитељ музике и певања у београдској гимназији, с позивом, да Главни Просветни Савет изволи прегледати и оценити ово дело, и дати своје мишљење о томе, заслужује ли ово дело да се штампа о државном трошку, да ли одговара потреби, којој се намењено, и колика награда да се да писцу ако се дело прими.

Одлучено је: Да се „Школа за виолину“ пошље на оцену г. Тодору Андрејевићу и г. Стевану Шраму, који да изводе своје мишљење поднеги Главном Просветном Савету.

V

Г. др. Никола Ј. Петровић усмено реферује Главном Просветном Савету, да је он, по пређе датој речи Савету, заједно са неким господином, који добро познаје и породицу пок. Владике Вићентија и цел његовог завештања прегледао и оценио молбу Радишава Урошевића из Брестовца, који моли, да се његовом сину Милану, ђаку ратарске школе, да 180 динара из масе пок. владике зарад одласка његовог на будапештанску изложбу, па и ако није нашао сам тестамент пок. владике, ипак знајући добро цел

његовог завештања, а сазнавши да овај ђак није никакав рођак владичин, и да би се, најпосле, овакав издатак косио са намером завештаоцем, чија је искључива жеља потпомагање сиротних добрих ђака само у школовању, мишљења је, да се овакав издатак не може учинити, и да се молба Радисава Урошевића не може уважити.

Просветни Савет саслушавши обавештење г. Николино, решио је: Да се из масе пок. владике Вићентија не може издати 180 динара Милану, ђаку ратарске школе у Краљеву, због његовог одласка на изложбу, и да се молба Радисава Урошевића из Брестовца, по овој ствари као неумесна, одбаца, с тим, да је уједно на тај начин престала и потреба писати г. Министру народне привреде за даље обавештавање по овој ствари, о чему је у прошлој седници Саветској говорено.

VI

Деловођа усмено реферује Просветном Савету, да су акта по кривицама г. Војислава Стојковића учитеља, нађена, да су у најпо-

вије време, пошто је дисциплински одбор размотрио раније његове кривице, и о њима дао своје мишљење, стигле још три нове тужбе противу истог учитеља.

Главни Просветни савет проучивши најновије неуредности, због којих се окривљује г. Стојковић, а узевши у обзир и раније његове кривице донео је одлуку:

Да се г. Војислав Стојковић учитељ умчарски, као недостојан отпусти из учитељске службе.

VII

Продужено је читање и претресање наставног програма из Немачког језика за средње школе.

Главни Просветни Савет на овоме састанку, поред раније усвојеног програма за I разред, усвојио је: Наставни програм из Немачког језика за II. III. IV. V. VI. и VII. разред, са неким малим изменама и објашњењима.

С тим је састанак закључен.

КАРАКТЕРНЕ СЛИКЕ ИЗ ОПШТЕ ИСТОРИЈЕ

(по А. В. ГРУВЕ-У)

(Наставак)

6.

Тако страшна казна изазвала је у Италији и страх и огорчење. Још више је расло ово огорчење због притиска, који су чинили царски намесници. На скоро општа невоља натера све ломбардијске вароши да направе општи савез, на врху које га је стајала Верона. Главна потпора овога моћнога савеза вароши био је царев најогорченији непријатељ, дрски и мудри папа Александер III., последоваца Адријанов. Године 1163 пође цар и трећи пут у Италију. Пратило га је само неколико племића, јер је он тамо ишао као господар а не као освајач. Он је хтео покушати

да нова незадовољства утиша сјајем свога царског величанства. Али то му не испаде за руком и његови непријатељи, који су сад били сложни, принудише га, да бега потраг у Немачку. Године 1166 крену се цар преко Алпа са војеном силом и четврти пут у Италију и прво пође на Рим да казни папу. Варош је била на јуриш узета, а папа се избави бегством. Па ипак у овој победи цар је највише изгубио. У његовој војсци појавила се куга, која му је цвет војске покосила. Пријатељи папини објавише то као казну божју. Готово сам, тајно и преобучен, побеже Фридрих преко Алпа у Немачку.

Међу тим ломбардијске вароши, небо-
 већи се више цара, подигоше опет дрске
 главе. Оне брзо подигоше опет зидове Ми-
 лана. На капијама су стављени стубови у
 подсмеј цару и његовој жени. У равници
 међу Асти и Павијом у највећој хитњи
 подигнута је једна тврђава, и у инат цару,
 а на част папи Александру, прозвата је
Александрија. Тако наоружани Талијани
 се нису бојали цара.

7

С муком је цар искупио војску за нов
 полазак против Италије. Са овом војском
 спусти се у Италију 1174 године и околи
 Александрију. Била је зима, и чешће кише
 овлажавале су и онако блатно земљиште.
 Болести и немоћи свију врста слабиле су
 немачку војску. Па ипак не хтеде Фридрих
 одступити испред вароши, која му је за
 инат озидана. Седам месеци лежао је он
 пред њеним бедемима. У том стиже вест,
 да против њега иде велика ломбардијска
 војска. Са својим уморним трупима морао
 се цар брзо уклонити, а своје логориште
 сво спали.

Овај зао удес није ни мало убио дух и
 надање Фридрихово. Он је очекивао да му
 стигне помоћ од више немачких кнежева.
 Али пре свију очекивао је Хенриха Лава
 његовог најхрабријег ратног друга у рани-
 јим ратовима са Ломбардима. Но Лав не
 дође. Хенрих је једнако сећао се старе
 мржње и није заборављао тужбе, које су
 Велфи против Хохенштауфена имали. Фри-
 дрих који је у овој невољи полагао сву
 наду на силнога херцега, позва га на до-
 говор и Хенрих оде са својом пратњом у
 Кавену. Овде га цар опомену на многе до-
 казе пријатељства и љубави, што му их
 је чинио, на земље које му је повратио, и
 мољаше га и преклињаше да га не остави
 у тренутку кад је част њихове Немачке
 стављена на коцку. Узалуд! поноситог Лава

то не дарну. На послетку цар му паде пред
 ноге преклињући га клечећи. И ово пони-
 жење немогаше умекшати осећање гордости.
 Тада се приближи цару његова супруга и
 рече : „Драги господару, устани ! Бог ће
 ти помоћи, да се ти негда овог дана и ове
 велике дужности сетиш !“ Цар устаде али
 Хенрих у пркос томе врати се у Немачку.

Међу тим Ломбарди су се приближавали
 са силном војском. У војсци су носили ва-
 рошску светињу, назвату *царолиција*. Ово
 су била једна црвена кола, на којима је
 стајало гвоздено дрво са гвозденим лишћем.
 На врху дрвета био је направљен велики
 крст, и на предњој страни крста био је
 насликан св. Амбросије заштитник вароши.
 Једна одабрана гомила грађана предузела
 је да чува ова света кола. Код *Легмана*
 нападоше они на царску војску. Ту пона-
 даше убојни редови Миланаца на колена
 и мољашу се, на очиглед непријатуљу, богу
 да им помогне у борби. По том започне
 крвава борба. Сам цар на врху своје вој-
 ске борио се јуначки. Већ се победа наги-
 њаше на његову страну. У одсудном часу
 900 благородних грађана Миланских, који
 су назвали чета смрти, јер су се били за-
 клели или победити или помрети, обновише
 усред битке заклетву и са свом жестином
 навалише на непријатеља. Они отеше глав-
 ну царску заставу и самог цара обореше
 с коња. Његова војска држала је да је он
 погинуо и поче бежати. Од све војске један
 мали део побегао је са царем и у томе им
 је помогла ноћ. И тако крвави дан код
 Легмана у 1176 години уништи рад од 20
 година.

Губитком тако одсудне битке цар је
 био принуђен да са непријатељским варо-
 шима закључи неславан мир на шест го-
 дина. Такође са својим старим непријатељем,
 папом Александром морао се измирити и
 у Венецији пољубити му панучу.

Дубоко ожалошћен поврати се цар у Немачку. Он је био љут на Хенриха Лава јер је он био узрок несрећи код Логна. За то врло радо саслуша Хенрихову непријатеље, који су се горко тужили на херцегову гордост и неправедна освајања. Разрђени цар позва га више пута на суд пред сабор, али он не хте доћи. За казну изрече му се да губи своје херцегство и друге земље, које је држао. Његове земље добише други цареви пријатељи.

Али стари Лав не хтеде мирно гледати деобу својих земаља. Он се лати оружја. Но здруженој сили цара и кнежева није могао одолети. Побеђен похита у Ерфурт, паде цару пред ноге и мољаше за милост. Сада се Фридрих сети дана код Кавене и промене људске среће. Дарнут и са сузама у очима подиже он свога пређашњег пријатеља и ратнога друга и рече. „Ипак ти си сам узрок твоје несреће? Он га помилова но под условом да три године иде из свога рођенога отачаства. Остављено му је само његово очинство, Брауншвајг и Линберг. У пролеће године 1182 Хенрих Лав оде у прогнанство у Инглиску краљу Хенриху своме тасту. Но он није очајавао, да ће доћи опет његово време и да ће звезда његове среће опет синути у Немачкој. И доиста чудновато је, на 500 година по том његови потомци, херцези од Брауншвајга — Линбурга, попели су се на инглиски престо.

Међу тим беше истекао рок примирју са Ломбардима. Заједничка несрећа обе партије натерала их је да буду попустљивији. Године 1183 направљен је у Костницу потпун мир. По том дође цар последњи пут, али мирно, у Италију, где су га Лонгобарди свуда примили са неописаном радошћу. Он се измирио и са краљем нормандским у Доњој Италији, који је потно-

магао партију Гвелфа. Свога сина и наследника Хенриха оженио је нормандијском принцезом Констанцијом, наследницом Неапоља и Сицилије. Он је мислио, да је овим савезом утврдио величину породице Хохенштауфена, а у ствари он ју је тиме упропастио.

9,

У тако великим невољама, које су цара у животу непрестано сналазиле, он је већ био остарио. Сад, на крају свога живота посветио је он свој мач божјој ствари. *Саладин*, египатски султан, млад и дрзак јунак, учинио је био велика освојења на све стране. Он освоји Сирију, продре победоносно у Палестину, опколи Јерусалим и освоји га после кратког отпора у години 1187, по што је осамдесет и осам година био у рукама хришћана. Он заповеди да златан крст са свете цркве скине и као знак победе посла га калифи у Багдад. У осталом у овом освојењу мухамедовци су се показали много блажији него раније хришћани.

Вест о губитку Јерусалима произвела је највеће изненађење, највећу жалост у целом хришћанству. Папа умре пре него што се за ову жалост сазнало. Његов последовалац позва све хришћанске кнежеве и њихове народе, да свету варош и по други пут отму из руку неверника. На целом западу, од мореуза Месине до великог и малог Белта, направи се општи покрет.

У пролеће године 1189 искупише се крсташи из свију предела Немачке код Регензбурга. Број крсташа износио је на 150.000. Стари Барбароса ставио им се на чело. Владу над државом преда своме сину, доцнијем цару Хенриху VI. Тек што су крсташи прешли у грчко царство, а становници те земље по свом старом обичају почеше им чинити зла на разне начине.

Исаак, тадашњи грчки цар, не хтеде немачком цару признати ни царску титулу, него га називаше просто немачким кнезом, а сам себе назва *светим*. Шта више један његов посланик био је тако дрзак, да каже немачком цару, да он треба да изјави покорност његовом цару Исаку по што је он са свима његовим ацијама ухваћен као у неку мрежу. Али Фридрих му овако одговори: „Избором кнежева и потврђењем ипаше ја сам постао цар, али сећајући се својих грехова, ја се не називам светим. За сад нам је божјом милошћу дато господарство у грчком царству дотле; док нам је оно потребно за велику цел; а мрежу са којом нам претите раздераћемо као паучину.“ На целом путу кроз грчко царство цар је имао да се бори са разним подвалама. Са великом муком једва је стигао у Малу Азију. Тамо зађоше крсташи у пусте, безводне пределе. Оскудица је била таква да су морали јести коњско месо и пити коњску крв. При том лака турска коњица узнемиравала је војску и дању и ноћу. Ације никад нису имале мира. Уморени тако наиђоше они на турску војску од 300.000 људи. Само Фридрих не уплаши се. Са мало, али језгровитих речи уливао је он својој војсци дух. Сви се причестише а тада, са вером у Бога, за част кога су се борили, јурнуше са таквом жестином на непријатеље, да их је 10000 изгнуло, а остали се разбегосе куд који. Ова победа на ново охрабри ације. Борећи се са многим тегобама и опасностима продужише даље пут и дођоше срећно у варош *Селевцију* на реци Каликаднусу или Салеји. Али овде беше одређена граница старом јунаку. Пошто је мост преко ове реке био врло узан, те је војска врло лагано с тога ишла, реши се цар да преко реке преплива. Њега су опомињали, да непознатој води не верује. Али он без икаква страха скочи у реку. Таласи доко-

паше дрскога старца и однеше га даље. Он се брањаше и искочи горе и један ритар, који је до њега брзо допливао, зграби га, али обојица потонуше у један вртлог, који их обојицу прогута. Други ритер који је са коњем у воду запливао, изнесе цара на суво али мртва.

Не може се ни описати жалост и изненађење војске. Сваки је мислио, да је у цару изгубио свога оца. Више њих вратише се одмах лађама у своје отачаство. Осталу војску одведе царев син херцег Фридрих до вароши Акре и тамо се улогори. Али куга која се појави у војсци уморила је овог красног младића. После њега војску је предводио херцег *Леополд Аустријски*.

10.

У Немачкој дуго нису хтели веровати, да је заштитник царства, уважени и честити цар Рићобради умр'о. По народном приповедању он је отишао у град *Кифхаузен*. Томо седи он у подземној сали на мраморном столу размишљајући и сећајући се свега. По некад испадне са руком смртном створу, да сиђе у ону собу. Тада се пробуди цар из његовог лаког сна, протресе црвену браду, и зажели да сазна да ли још гавранови облећу око оне куће и гракћу. Докле црне тице туда облећу и докле их орао одатле не отера, дотле — вели прича — остаће и старац у његовом чаробном замку. Види ли их да још туда лете, то погледа он жалосно преда се, уздане дубоко и рекне: „Спавај опет уморна душо! Још морам ја сто година чекати, па да изађем међу мој народ. На послетку цара је видео како спава један пастир, који је своје козе терао кроз златна брда и залутао кроз Кифхаузен. Брада царева беше пала готово до на мраморни сто. Кад она сто са свим покрије тада ће се пробудити Фридрих Барбароса, и гавранове ће растерати.

2. Фридрих II. (1250 по Хр.)

1.

Хенриха VI. сина Фридриха Барбаросе намрзли су због грабљивости и свирепости. Кад је он умр'о нити су хтели Немци нити Сицилијанци његовог младолетног сина Фридриха признати за краља. Па ипак његова мудра мати Констанција израдила је код папе, те га је он крунисао за краља Сицилије и Неапоља. Али у Немачкој се се понови борба међу Велфима и Хохенштауфенима са великом жестином. Једна партија изабрала је Отона, сина Хенриха Лава, друга опет херцега Филипа из Швабије, стрица Фридриха другог а сина Барбаросиног. Оба краља борила су се око круне пуних десет година са великом жестином. Ова распра међу партијама продра је и у саме куће и породице. Пљачкање, убијства и свирепости свију врста бесниле су тако несрећно, да нису штедили ни саме цркве и манастире. Трговина и радње попадале. Краљ Филип потрошио је грдне новце на поткупљивања. Услед тога није било никаквог поштења. Кнежеви и господа продавали су своју верност без икаква стида ономе, који их је најбоље платио. Најпосле оба краља обратиле се папи као државном господару, да он пресуди свађу између њих. Папа Иноћентије III. био је врло разуман човек. Он је врло пажљиво мотрио, који је од ова два такмаца цркви покорнији а за Италију мање опаснији. У почетку је хтео признати Велфа Отона IV., јер се он бојао и сенке Хохенштауфена. Филип је већ тада био погинуо у једном боју. Сад је истина Отон IV био без противника, али пошто он није могао бити веран поданик папи и цркви, то и он буде прогнан. За немачког краља изабрат је млади Фридрих, јер њега је под заштитом цркве васпитао папски легат тако, како ће он бити једно покорно

оруђе папино. Пријатељи Хохенштауфена јако се обрадоваше што могу унука Барбаросиног поздравити као краља.

2.

Фридрих II. био је тада младић од 18 година. Изгледа је био лепог, а плава коса показивала је да је Немац. Као да је био какав чаробник, тако је задобијао за се срца свију оних, који су га видели. Очекивале су га тешке невоље. Међу тим он је као чудом неким одрастао у несрећу. Али баш ова школа несреће очеличила је његову вољу и осветлила његову душу. Кад му је стигло посланство из Немачке, Иноћентије га је храбрио, да прими Немачку круну. Али врло мудро захтевао је он да Фридрих никад не сједињује круну Доње Италије са Немачком. Папа није могао трпети ни једног силног суседа.

Помисао на немачку круну одушевљавала је Фридрихово срце. Његови верни саветници и његова супруга (Констанција од Арагоније), којом се оженио још у петнајестој години и која му је родила синчића Хенриха, заклињаху да и даље остане у својој наследној држави Доњој Италији и Сицилији. Све молбе и објашњења била су узалудна. Кроз све опасности, које су му спремили његови непријатељи, а нарочито Ломбардијске вароши, Фридрих продре куражно и поуздано, и преко Алпа оде у Немачку. Где је се год појавио народ га је поздрављао као правог краља. Што је год даље ишао од места до места све је више расла његова партија и цар Отон IV побегао је у Саксонску. Године 1214, Јула 25. Фридрих је у Ахену свечано крунисан за немачког краља. После крунисања из благодарности према папи он се зарекао, да ће предузети крсташку војну.

3.

Млади цар имао је и сувише посла, јер у Немачкој као и у Италији био је велики неред и забуна. Ритери су излазили из њихових тврђих замкова и направили су читав савез за пљачкање, тако да сељаци нису имали мира да раде своја поља. Фридрих поврати општи мир и установи један виши суд, који ће сваки дан седети у судници да суди онима који мир покваре. Али зло је било у томе, што се он није могао дуго у Немачкој бавити, да својим законима даде већу важност. Највећу бригу поклонио је наследним земљама. Ту се спремао да створи једну велику силу, како би једном као господар сједињене Немачке и Италије могао повратити стару сјајност царске круне. Пошто је већ савладао силу господара градова у Сицилији и Апулији, нареди он своме верном пријатељу, ученом канцелару Петру, те састави нове законе, који су у многоме били противни римском црквеном праву. Он је у наследним земљама чувао и подизао вароши, али је то пренебрегао у Немачкој. На саборе је позивао како духовне кнежеве тако и ритере и племиће и вароши. Вештине и науке развијале су лепо. Сам цар писао је књигу о тиграма и заповедио је да се преведе природна историја Аристотелова. У Неапољу је установљена једна виша школа, красна дела архитектуре увеличаваху се, а царски дворца брујао је од песама минсенгерских и изрека источних мудраца. Од египатског султана Фридрих је добио један шатор, на коме је, помоћу једне машине, престављен ток звезда. Да би оживео трговину и морепловство, он је уредио не само пијаце, него је осигурао трговце од насиља и самовоље, а савезом са мухамеданским кнежевима у Сирији и Египту, створио је прилику за трговину са еснапима Источне Индије.

4.

Док је Фридрих тако радио за напредак својих наследних земаља, он је све више и више долазио у омразу са папом. Папа га је више пута опомињао да изврши своје обећање и да предузме крсташку војну. Али Фридрих је увиђао да је потребно да остане и даље у својој земљи и поход у Азију одлагао је за доцније. На папски престо дође Глигорије IX. Он је био по годинама старац, по страсности младић, а по предузимљивости редак човек. Одмах поче он претити Фридриху анатемом, ако и даље буде оклевао са ратом. Тада је Фридрих видео, да ражљућене хришћанске кнежеве не може дуже задржати само обећањима и отплови у Доњу Италију. Но већ после неколико дана вратио се натраг. На флоти се беше појавила куга, која је спопала и самог краља. И ако је он папи показао овај узрок због кога се задоцнио ипак га не могаше умилостивити. Глигорије је држао ову болест за измишљену и одмах баца анатему на Фридриха. Узалуд је овај покушавао да своју невиност докаже. Али да би показао хришћанском свету, да је он поштено мислио о крсташкој војни, он отплови чим је оздравио. Но и тиме се не измири са папом. Папа најстрожије заповеди свештенству и ритерству у Палестини, да ни пошто не потпомажу краља, по што је он одлучен од цркве и није достојан да се бори за ствар божју. Но Фридрих беше много срећнији него што је се очекивало. Он је одавно имао тајне договоре са египатским султаном Камелом. Сад су се лично упознали. По што су оба владара, краљ и султан, били велики људи по образовању духа, ритерству и благородству, то је Фридрих на скоро добио велико поштовање и љубав султанову, што дотле ни једном хришћанском господару

није за руком испало. Он у триумфу уђе у Јерусалим (1229 г.) и пошто га патријарх ове вароши није хтео крунисати као анатемисаног краља, то је он сам себи метуо круну на главу. По уговору било је дозвољено и мухамеданцима, да у храму Соломоновом по њиховој вери служе једноме вечитоме богу, коме су деца сви народи и који прима сваку молитву, која само од свега срца излази. Ово лепо Фридрихово мишљење није се папи никако допадало. Римокатоличкој цркви свагда је било важно правило, да се само у њој јединој налази права вера, помоћу које људи могу постати блажени. За велике смисли Фридрихове не беше онај век још зрео. Он се морао у један мах борити и против папе и против заблуда на западу. Никакво чудо, ако би он у борби подлећи морао.

Глигорије IX био тако јако ражљућен, што је Фридрих и после анатеме предузео крсташки рат, јер је раније објављено, да је он изневерио ту ствар. Док је Фридрих задобио Јерусалим, Глигорије је најмио војску која је упала у Доњу Италију. Осем тога он се као и пређашње папе удружио са ломбардијским варошима. На послетку покушао је да од краља оцени немачке кнежеве, али му то није испало за руком. Кад се Фридрих вратио са истока у Италију, папски војници (који су носили Петров кључ на оделу као знак) побегоше одмах, а непријатељи краљеви у Ломбардији упуштени тиме морали су одустати од папе. С тога му не остаде ништа друго него да са краљем закључи мир и да га од анатеме разреши.

5.

Кад се Фридрих трудио, да своје царство обнови у свој сили његовој, тада му се појавише многе незгоде и сметње. Свога сина Хенриха, који је био хрђаво васпитан,

послао је био у Немачку као свог заступника и из Италије је му је давао упутства шта треба да ради. Али син је радије слушао речи улицица, који су му говорили: „Господару, за што се покоравате увек вашем оцу, који је врло далеко и за Немачку се ни мало не брине? Зар ви не знате, да је се он сам заклео, да Немачку и Италију никад не сједини?“ Тада се Хенрихово срце надимаше од властољубља. Он реши да се од оца оцени и да кнежеве за себе задобије. С тога их назва „господарима земље“ и ограничи слободу вароши. Фридрих, који је знао шта су слободне ломбардијске вароши, бојао је се, да и немачке вароши не употребе своју слободу противу краља и с тога потврди решење Хенрихово. Кад је после син од њега отпао немачке вароши остале су му верне и он је видео, да би боље урадио да је радио против кнежева него против вароши.

Кад је краљ Фридрих сазнао за издају свога сина и за савез са Ломбардима, крену се брзо у Немачку. Он је пошао без војске, али се надао на верност народа, и у томе се није ни мало преварио. Седамдесет духовних и светских кнежева решише на сабору у Регензбургу да је Хенрих крив. Али ову кривицу опрости му отац на молбу једнога свога пријатеља. Кад је доцније сазнао да опет спрема издају, он га ухвати и одведе га у Апулију. Тамо је на велику Фридрихову жалост умр'о у једноме тврдоме замку.

Исте године (1235) које је краљ угушио Хенрихово издајство, празновао је још цар један радостан дан. Фридрих је био удовац и за жену узе лепу *Изабелу*, кћер Јована Беземље, брата Рихарда Лавовог Срца, енглеског краља. Кад су дошли у Немачку свуда су их најјејачије дочекали, а нарочито у Келну. Десет хиљада грађана, сви на коњима и скупоцено одевени изађоше

им свечано у сретање. Они довукоше њихову лађу по сувој земљи. То су била кола саграђена као лађа са барјацима окићена. Коњи су били покривени пурпурним покривачима. У лађи сеђаху свештеници, који су у оргуље свирали побожне песме. Супрузи су ишли тако кроз свечано украшене улице и где су год видели скупљени народ скидао је краљ шешир и поздрављали су народ. Под узвицима радости сви су гласно хвалили њихову ванредну лепоту и благод.

6.

Због нових немира краљ је морао похитати натраг у Италију. Тамо су се ломбардијске вароши, на челу којих је био Милано на ново побуниле. Фридрих освоји више савезних вароши, а код *Кортунуове* потуче тако страшно Миланце, да су погубили и саме њихове заставе. Управник вароши Милана био је ухваћен и Фридрих га одреди да све задобивене заставе носи на слоновима у Рим. У осталом Миланци су нудили, да га признаду за свога господара, да му издаду сво своје сребро и да му даду 10000 људи за крсташке војне. Али Фридрих захтеваше да се предаду на милост и немилост. Миланци решише, да радије помру са мачем у руци него да се тако предаду. Они се изнова латише оружја. На њихову страну пређе и папа и обнови анатему на Фридриха. Тако се понови очајничка борба, која је талијанску земљу натопила крвљу хиљадама бораца. Услед овог новог метежа појави се са истока нова олуја, која навала на немачко царство.

У народу који се зове *Монголи* и који је живео у Северној Азији око планине Алтаја и сибирске пустиње, јавио се год. 1206 један велики освајач, по имену Чингисхан, што значи велики кнез. Он потчини све суседне владаре и освоји велики део Азије. Погореле вароши и села показивала су пут

којим пролазе ови варвари. После смрти овог страшног јунака продужио је освајање његове син. Пустошећи свуда продреше они кроз Русију и Пољску до реке Одра а одатле даље у Шлезију. Овде изађе пред њих године 1241 херцог Хенрих из Шлезије са многим немачким ритерима. Немаца је било по броју мање, и с тога су били побеђени, и сам херцог Фридрих погинуо је. Но и ако су Монголи победили, опет нису ишли даље. Они су том приликом познали храброст Немаца, а прецали су се и од броја градова. По што су са осеченим ушима побеђених напунили неколико цакова, и то за знак победе, вратише преко Угарске натраг у Азију.

7.

Страшни непријатељ краља Фридриха папа Глигорије IX био је умр'о. На његово место дошао је Иноћентије IV, који је Фридриху био исто тако страпан непријатељ. Кад је био кардинал био је краљу пријатељ, а после као папа преиначи своје пријатељство. Кад је краљ сазнао за његов избор он је са зебњом говорио: „Бојим се да у кардиналу нисам изгубио једног пријатеља, а у папи добио једног непријатеља, јер ни један папа не може бити пријатељ гибелинима.“ И доиста тако је и било. Од онога часа од кад је Иноћентије сео на папски престо, он је радио да упропасти краља. Да би се удаљио из опасног суседства краљевог и да би могао слободније радити побеже он тајно из Италије у Лион. Тамо сазва црквени сабор и одмах обнови анатему против краља. Одмах по светом Јовану 1245 отпоче консил. Многи најугледнији прелати (посланици) из Француске, Шпаније, Инглиске и још највише из Горње Италије јавише се на сабору, а из Немачке само њих неколико. У овом сабору оптуживао је папа краља за све

његове грехове и преступе. И ако је Фридрихов један пријатељ ватрено бранио његово право и његову невиност, опет је то било у залуд! Иноћентије IV, савлада прелате својом челичном вољом, осуди цара и свакога који уз њега пристане у пакао, ослободи свечано његов народ од заклетве и верности и заповеди немачким кнежевима да изаберу другог краља. После ове неправедне осуде он отпоче песму: „Тебе бога хвалим.“ По том свима прелатима даде по једну запаљену зубљу у руке да је тресну о ледину са речима: „Као ова зубља, тако нека се угаси царева сила.“

Кад је краљ Фридрих добио вест о свему овом, викну он пун гњева: „Зар мене папа и његов сабор да збаце, зар мени да одузму круну? Донесите ми моју круну да видим да ли је доиста изгубљена?“ Кад су му круну донели он је мету на главу и викну страшно претећи: „Још је у мене моја круна и пре него што је изгубим, морају реке крви протећи.“ Он је ове речи испунио. Натерани папом, многи немачки кнежеви изабраше за краља тириншког ландграфа *Хенриха Расе*. Нерадо је примио ово сјајно бreme и следеће године већ је умр'о. Фридрихови непријатељи изабраше опет другог краља (Виљема из Холандије.) Док се краљ борио са Ломбардима дотле се његов син Конрад тукао са немачким кнежевима. Услед ове борбе краља снађоше големе невоље. Умре му син, највернији пријатељи оставише га а папа посла људе у Немачку да против њега проповедају крсташку војну. Године 1250 смрт га развоји од овога света у коме је последње године свога живота тако мучно провео. Он умре у једној вароши у Апулији, у шесет петој години старости, на рукама најмлађега сина (Манфреда), по што га је архијепископ из Палерма разрешио од анатеме.

РУДОЛФ И АЛБРЕХТ.

1. РУДОЛФ ХАБЗБУРГ (1273 пре Хр.)

1. Побожни граф.

Једном изађе граф Рудолф Хабзбург са својим слугама да лови. Кад је дошао у једну пољану сам на свом коњу, чује он да звони звонце. По гласу звона одјаха он тамо, да сазна шта је. Тамо нађе једнога свештеника са светим причешћем и његовог црквењака, који му ношаше звонце. Граф Рудолф сиђе с коња, клекну и указа поштовање светоме причешћу. Сад дођоше на једну речцу. Свештеник мету поред себе свето причешће и поче да свлачи своју обућу. Он је хтео да прегазии преко потока, који беше нашоао и покрио стазу којом је требало проћи. Граф запита свештеника: куда ће. Свештеник одговори: „Ја носим свето причешће једном болеснику, који у великоји болести лежи. По што сам дошао на воду која је стазу покрила то ја морам воду прегазити да не би болесник умр'о.“

Тада позва граф Рудолф свештеника са светим причешћем да га мете на свога коња и да одјаше до болесника, да се не би задоцнио. Одмах дође један слуга графу, седе на коња и одјаха куд треба.

Кад је свештеник опет дошао кући, доведе он сâм графу Рудолфу коња, и заблагодари му за милост и доброту, коју му је учинио. Тада граф Рудолф рече: „Бог никад неће, да се ја или мој слуга са знањем поине на коња, који је мога господара и творца носио. Замислите да га ви не би с правом могли имати, то га ја одређујем богу на службу, јер ја сам га дао томе, од кога имам тело, душу, част и имање“. Свештеник рече: „господару, тако ће и Бог вама част и достојанство овде привремено и тамо вечно поклонити“.

Следећег јутра одјаха Рудолф у један манастир. Тамо му рече управница мана-

тира: „За то ће свемоћни Бог вама и вашим потомцима бити милостив и ви знајте, да ћете ви и ваши потомци до највеће ово земне славе доћи“.

Свештеник је био придворник архиепископа из Мајинца. Он је њему и другој господи тако много хвалио Рудолфа и његову човечност и побожност, да се његово име на скоро прочуло у целој царству и он је на скоро изабрат за римског краља.

2. Рудолф изабрат за краља.

Баш кад је Рудолф опсађивао Базел доби он вест да је изабрат за немачког владоаца. Он сам био је тиме неочекивано изненађен а још више његови непријатељи. Епископ базелски озлојеђен тиме удари се по челу и викну: „Држи се сад господе боже, или Рудолф ће и твоје место узети.“ Али грађанство базелско направи одмах с њиме мир, отвори му капије и положи му заклетву верности. По том оде у Мајинц, где је примио знаке царског достојанста и царски скиптар, који је у временима забуне био изгубљен. По том се крену у Ахен, где га је архиепископ из Келна свечано крунисао (1273. год.) Одмах по том захтевао је он од немачких кнежева, који су имали царске земље, да му положи заклетву верности. Многи присутни кнежеви хтели су да откажу заклетву, јер како они говараху није било царског скиптра, на који су обично заклетву полагали. Али са присуством духа, које свуда показиваше, зграби Рудолф један оближњи крст . . . подиже га у висину и рече: „овај знак, који означава искуљење може заменити скиптар, и он ће ми служити за скиптар против свију, који су неверни мени или царству. По том пружи он крст кнежевима. Они га пољубише и положише захтевану заклетву.

3. Како Рудолф заводи поредак.

Време безцарствија било је врло несрећно време за Немачку. Никакво право и никакав обичај није вредио. Тада је владало право јачега, или као што се то обично каже право песнице. Сам Рудолф крену се против разбојника ритера и поруши њихове замке. Само у Тирингији порушио је он шест таквих гнезда. Благородне разбојнике он је све скупа повешао. Он је писао онима што наплаћују ђумручину овако: „ја чујем да ви путнике немилостиво пљачкате и да на њих ударате огромне терете. Али ја вам кажем уздржавајте се од отимања туђег добра и узимајте само оно, што вама припада, јер знајте, да ћу се из све снаге трудити, да очувам правичност, и да заведем мир и поредак“. Неке графове и херцеге натерао је силом оружја на покорност. Али пре свега спреми се он против моћног, гордог и ратоборног *Отокара*, краља Чешке и Моравске и господара Аустријске, Штајерске, Корушке и Крајинске. Он је био наљућен, што није изабрат за немачког краља и с тога се не хте заклету на верност новом краљу. Рудолф је три пут захтевао, да он дође њему и да му положи заклетву. Али Отокар није хтео доћи. Тада Рудолф докопа мач и са војском крену се противу непокорног краља. Одсудна битка била је на Маркфелду, два сахата од Беча (1278.) Обе стране бориле су са једнаким огорчењем и једнаком храброшћу. И самом Рудолфу био је живот у опасности. Један ритер јурну са дивљом јарошћу, усред непријатељских чета, управо на Рудолфа. Већ му је био коња оборно, кад хабзбуршки коњаници дојурише и свога господара избавише из очевидне опасности. Сам Отокар борио се на челу својих трупа тако храбро да је доиста бољу срећу заслужио. Али срећа га остави: Његове чете одсту-

пише натраг а он сам при тој забуни пронаде. Два ритера, које је пре тога нападао, зададоше му смртне ране. Његово мртво тело пренето је по том у Праг и сарањено. Онога пољског ритера, који је нападао Рудолфа, нађоше на бојишту рањена, и за његову дрскост хтедоше га убити, али Рудолф рече : „Не дај Боже ! Убити једног тако храброг ритера значи учинити неописану штету целом царству“. С тога заповеди да га најбрижљивије чувају. Исто тако показа се великодушан према малолетном Отокаревом сину коме остави. Краљевину Чешку. Са олобрећем курфшита предаде он аустријске земље своје сину Албрехту, и тако постаде праотац данашње аустријске владалачке породице. У такој великој сили Рудолф је презрео сјај римске царске круне. Он није више ишао у Италију, као његови претходници, који су снагу немачке омладине жртвовали римском лукавству. Исто тако не хтеде он предузети крсташки рат као што је то желео пана Грехор Х. Својом снажном руком повратио је поштовање краљевској власти и законима. С тога један садашњи писац вели о њему овако : „мир и безбедност дошли су место рата и разоравања. Сељак је узео опет у руке плуг, који је дуго неупотребљен лежао у Ауглу. Трговац, који је из страха од разбојника седео код куће, путује сад по земљи са великом сигурношћу, а разбојници и лупежи, који су пређе јавно и без страха нападали сваког, крили су се у дивље пределе.“

4. Рудолфов карактер.

Рудолф је презирао сваки сујетан сјај, раскош и нежност. Кад је путовао са својим војницима, није се стидио да свој подерани сури капут сам окрпи. Ако ништа није било за јело, онда је он био први, који је ишчунао из њиве репу, да њоме утисна своју глад. На престолу никад није

заборављао да је човек. Сваки је имао приступа овом човечном владару. Једном кад му не хтеде стража пустити једног обичног човека, који је с њим хтео говорити, викну он : „Еј, пусти га овамо ! Зар сам ја за краља изабрат, да се затварам ?“

До своје велике старости Рудолф је био врло расположен човек, волео је веселу шалу, и по кадшто је и сам правио лепе досетке. Један пут му је један просјак овако рекао : „Рудолфе брате ! Обдари једног сиротог човека са једним малим даром !“ „Од кад смо ми браћа ?“ запита га цар, коме оваки говор од стране просјака беше нешто ново, „Е, — одговори сиромаш, „зар ми нисмо сви браћа од Адама ?“ — Ти имаш право“ — рече Рудолф, „ја нисам о томе тако мислио“. Са овим речима маши се он у цен и спусти му у руку један новчић, „Али за једног великог цара мало је један новчић“, одговори просјак. „Шта, мало ?“ — рече Рудолф. — Пријатељу, ако би ти сваки твој брат по Адаму поклонио толико колико ја, то би ти на скоро постао најбогатији човек. После овог братског поклона даде му он још један царски дар.

Рудолф се увек готово рђаво одевао, и с тога га нису уважавали по заслуги. По некима је то изгледало као нешто чудновато. Али он је радо праштао увреде, које су му отуда чињене. Он је често становао близу Мајинца. Једном дође он у његовом обичном, рђавом оделу у варош. Јутро је било ладно и њему су зебле руке. С тога се обрадовао, кад је угледао жар, који је извађен из пећи и приђе тамо да се огреје. Али пекарка, која је била зла, и која је држала да је он некакав обичан војник, не хтеде то трпети, и поступише с њим са свим простачки. „Марш — рече она — ти шугаво песето, вуци се твоме одрпаном краљу, који са својим коњима и слугама

прогута целу земљу. Ако одмах не одеш пуну луку кабао воде сручити на главу. Цар је држао да она неће бити тако опака, насмеја се њеним погрдним речима и остаде мирно на своме месту. Али заједљива жена изврши своју претњу и сали му сву, као лед ладну, воду на главу. Сад Рудолф похита што је брже могао кући да промени своје мокро одело и да се огреје. При ручку исприча он својим гостима шта му се десило, и слатко се смеја са својим гостима. По том узе он са стола стакло вина и пуну чинију најленших јела и све то посла својој непријатељици, којој је име већ сазнао био. „Иди“, рече он једном дворанину, „однеси јој то са мојим поздравом и поздравом оног старог војника, кога је она јутрос онако пријатељски крстила, и заблагодари јој лепо за јутрошње свеже купање.

Кад је пекарка дознала које био онај сиромаш војник, хтеде од страха у бездан скочити. Она брзо отрчи у краљев логор и паде пред поге краљу који још за столом сеђаше. Али Рудолф јој пријатељски рече да устане и не хтеде је ничим другим казнити осем што јој рече да мора на ново пред свима своју неуљудну грдњу поновити. Ни једну реч није смела изоставити и где се она побрка ту је Рудолф поправи тако да је то направило општи смеј и задовољство.

По некад су цареви пријатељи мислили, да је он сувише добар; па ипак им Рудолф рече: „Често сам се кајао, што сам врло строг био; али никад се нећу кајати што сам добар био.“

(Наставиће се)

ПРЕМешТАЈИ НАСТАВНИКА ОСНОВНИХ ШКОЛА

у почетку 1884—85. школске године.

Према целокупном броју наставника основних школа, њихово премештање из једне школе у другу, које бива свакад у почетку нове школске године, врло је велико.

Последице ових премештаја врло ретко од користи су школи и настави; а да ли су од користи онима који премештај траже, то би било врло интересно да се зна. За већину, држимо, да нема користи од таквог премештаја, или је нема бар у том обиму у ком су је они сами очекивали.

При свем том број молбеница за премештај с године у годину све више расте.

Тако молило је за премештај:

у почетку школске	учитеља	учитељица	наставника
1880—81. год.	126	45	171
1884—85. „	179	104	283
Више у 1884—85 г.	53	59	118

Кад број учитеља, који су тражили премештај, поредимо с бројем учитељица, ми онда видимо, да је на сто првих било

у 1880—81 год.	36 учитељица
„ 1884—85 „	58 „

На против ако поредимо годину 1881 са 1885 годином, то онда излази, да је на сто учитеља, односно учитељица, који су тражили премештај 1881. године било у 1885. години:

142 учитеља,
231 учитељица и
165 наставника.

Из овога поређења види се, да је учитељица које су тражиле премештај, било у 1885. год. готово *три пута* више него учитеља! Међу тим стоји и то, да је број учитељица у мушким и женским школама био 1885. год. већи него ли у години 1881.

У свима основним, школама мушким и женским, било је :

На крају школске године

	1880.	1884
учитеља	607	648
учитељица	215	274
наставника	822	922

На сто учитеља долазило је у години

1880. 35 учитељица

1884, 42 учитељице.

При поређењу горњих бројева с бројем поднесених за премештај молбеница, види се, да је тражило премештај.

	о	д	с	т	о
у години	учитеља	учитељица	наставника		
1881.	20·76	20·93	20·80		
1885.	27·62	37·96	30·69		

Према томе премештај је тражило у 1885. години 9·89 процената наставника, а па по се 6·86 учитеља и 17·03 учитељица, више него у години 1881.

Напред поредили смо обе године, 1881 са 1885, с погледом на број наставника који су тражили премештај. Кад овако поређење учинимо с целим бројем наставника, који су у обе године радили у школи, онда излази, да је односна размера између 1881. и 1885. године била.

за учитеље . . . као 100 : 107

„ учитељице . . . као 100 : 128

„ наставнике . . . „ 100 : 112

Кад ове размере поредимо с онима, које показују увећање молбеница за премештај у овом кратком периоду, ми налазимо, да међу њима постоји велика разлика, нарочито у колико се тиче учитељица. Ово пак долази од увећаног броја учитељица у мушким школама, којих међу тим данас има далеко више по варошима него ли по селима.

Тако н. пр. било је у мушким

школама	варошким	сеоским		
на крају	учитеља	учитељица	учитеља	учитељица
1880 г.	178	30	429	72
1884 „	202	71	446	63

Долазило је дакле на сто учитеља

1880. г. 1884. г.

у школама	у ч и т е љ и ц а		
варошким . . .	17	34	
сеоским . . .	17	14	
у опште . . .	17	21	

И ако је расписом министра просвете и црквених послова од 14. Маја 1882. год. наређено, да се у молбеницама за премештај назначују само две школе, у које се жели добити премештај, то се у многим молбеницама назначава и више од два места. Ово задаје само више посла при грађењу распореда, а ретко је од користи и по саме молнице.

У маолбеницама за премештај навело је места :

	учитеља	учитељица	наставника
једно	87	53	140
два	47	22	69
три	28	9	37
четири	9	11	20
пет	4	6	10
шест	1	2	3
седам	1	1	2
осам	1	—	1
девет	1	—	1

Према томе тражило је од сто

УЧИТЕЉА УЧИТЕЉИЦА НАСТАВНИКА

једно место . . .	48·60	50·96	49·47
два места . . .	26·26	21·15	24·38
више места . . .	25·14	27·89	26·15

Као што се види из ових размера, учитељица, које су означиле у молбеници само једно место и више места за премештај, било је више него учитеља; а оних које су у молбеници означиле два места било је опет мање.

Из следећег прегледа види се, колико је наставника тражило која места поименце.

Премештај тражило је

У М Е С Т О	УЧИТЕЉА		УЧИТЕЉИЦА		НАСТАВ.
	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	
Александровац	2	—	—	2	
Алексинац	3	4	—	7	
Аранђеловац	1	—	—	1	
Војина Башта	1	—	—	1	
Балајинац	1	—	—	1	
Бања алексиначка	3	1	—	4	
Баталаге	1	—	—	1	
Ваточина	2	—	—	2	
Бела Паланка	1	—	—	1	
Бела Река, ужичка	1	—	—	1	
Белушић	1	—	—	2	
Београд	14	24	—	38	
Београдски округ	2	—	—	2	

У М Е С Т О

	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	НАСТАВНИ.
Блазнава	1	—	1
Божевац	1	1	2
Бољковци	1	—	1
<i>Бољевац</i>	—	1	1
Брзан	2	—	2
<i>Бруе</i>	1	—	1
Ваљево	5	2	7
Ваљевски округ	6	—	6
<i>Варзарин</i>	1	—	1
<i>Варош или варошницу</i>	8	5	13
Велико Село београдски округ	1	1	2
„ „ пожаревачки округ	—	1	1
Венчани	1	—	1
Видово доње	2	—	2
Винча	1	1	2
<i>Власотинци</i>	2	—	2
Војска	1	—	1
Вошановац	1	—	1
Вражгорнац	1	—	1
Врања	4	—	4
Врбица велика	1	—	1
Врело	1	—	1
Врњци	1	—	1
Габровац	1	—	1
Глоговац	1	—	1
Годачица	1	—	1
<i>Голубац</i>	2	1	3
<i>Градеште велико</i>	6	7	13
<i>Гроцка</i>	1	2	3
Гуча	2	—	2
Добриња	1	—	1
Доброселица	1	—	1
Драговац	1	—	1
Дубље	1	—	1
<i>Жабар</i> , пожаревачки округ	1	—	1
Жарково	—	1	1
Зајечар	1	2	3
Затоњ	1	—	1
Змијбак	1	—	1
<i>Ивањица</i>	2	—	2
Јабуковац	1	—	1
Јагодина	1	4	5
Јаловик	1	—	1
Јарменовци	1	—	1
Јасеница	—	1	1
Јежевица	2	—	2
Јелашница нишки округ	1	—	1

У М Е С Т О

	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	НАСТАВНИ.
Јунковац, крагујевачки округ	1	—	1
Каменац	1	—	1
Каменица, ваљевски округ	1	—	1
Каона, шабачки округ	1	—	1
Карап	1	—	1
<i>Кладово</i>	1	1	2
Књић	1	—	1
Књажевац	1	2	3
Колоничица	1	—	1
Кораћица	1	—	1
Котража	1	—	1
Коценово	1	—	1
Крагујевац	15	16	31
Крагујевачки округ	1	—	1
<i>Краљево</i>	7	3	10
Криваја	1	—	1
Крушац	1	—	1
Крушевац	4	6	10
Крчмари	1	—	1
Куршумлија	1	1	2
Кушијево	1	—	1
Лапово	1	2	3
Ласово	1	—	1
Леновац	1	—	1
Лешница, подрински округ	1	—	1
<i>Лешњица</i> ,	2	—	2
Лозница	2	1	3
Лозовик	1	1	2
Лучица	1	—	1
Малошиште	2	—	2
Малча	2	—	2
Матејевци доњи	1	—	1
Мачкат	1	—	1
Медвеђа, њупријски округ	1	—	1
Меховине	1	—	1
Милановац горњи	4	2	6
<i>Милановац доњи</i>	1	—	1
Милошевац	1	—	1
Мионица	1	—	1
Миријево	—	1	1
<i>Митровица</i>	1	—	1
Мокра Гора	2	—	2
Мокри Луг	—	1	1
Мрчајевци	1	—	1
Накучани	1	—	1
Неготин	2	2	4
Ниш	8	17	25

У М Е С Т О	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	НАСТАВНИ.
Негришори	1	—	1
Новаци	2	—	2
Обреж	1	—	1
Обреновац	1	2	3
Овсиште	1	—	1
Орашје велико	—	4	1
Осечина	2	—	2
Остружници	1	—	1
Пајсијевић	1	—	1
Паланка	—	1	1
Параћин	2	5	7
Параћински срез	1	—	1
Пауне	1	—	1
Петковица	1	—	1
Пиромаш	1	1	2
Пирот	4	2	6
Плана, Ђупријски округ	1	—	1
Планиница	1	—	1
Подрински округ	2	—	2
Пождаревац	15	16	31
Пождаревачки округ	1	2	3
Пожега	4	1	5
Пошовић велики	1	—	1
Преображење	1	—	1
Прилике	1	—	1
Прхово, пождаревачки округ	1	—	1
Ракинац, пождаревачки округ	1	—	1
Рам	2	—	2
Рача	1	—	1
Рековац	1	—	1
Риђаге	1	—	1
Рогачица	1	—	1
Рушањ	1	—	1
Свилајинац	8	6	14
Свилеува	2	—	2
Сење	1	—	1
Сикирица	2	—	2
Сибић	1	—	1
Скеда	1	—	1
Смедерево	8	13	21
Смедеревски округ	1	—	1
Смољинац	—	1	1
Сремчица	1	—	1
Степојевац	1	—	1
Стојник, крагујевачки округ	1	—	1
Стублине	1	1	2
Табановић	2	—	2

У М Е С Т О	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	НАСТАВНИ.
Текија	—	1	1
Течић	1	—	1
Топола	2	—	2
Трнавци	3	—	3
Ђуприја	—	4	4
Ђупријски округ	—	1	1
Ужице	8	1	9
Царина	1	—	1
Чачак	6	—	6
Чачански округ	1	—	1
Чубра	—	1	1
Шабац	7	10	17
Шабачки округ	3	—	3
Шошић	1	—	1
Шутци	2	—	2
Свега	312	185	497

Тражено је дакле свега 169 места, и то :
 окружних вароши 20
 варошице 33
 села 106
 означен је само округ 10

Сва ова места тражена су 497 пута, и то 312 пута од учитеља, 185 пута од учитељица. Према томе тражено је једно место :

од учитеља 1·8 пута
 „ учитељица 1·1 пута
 „ наставника у опште 2·9 пута.

Кад варошка места одвојено поредимо с бројем оних, који су та места тражили, ми налазимо, да је тражило премештај

У ВАРОШИ У ВАРОШИЦУ У ВАРОШКО МЕСТО

учитеља	112	68	180
учитељица	128	37	165
свега . .	240	105	345

Према том тражило је у средњу руку премештај

У Ј Е Д Н У

ВАРОШ ВАРОШИЦУ ВАРОШКУ ШКОЛУ

учитеља . .	5·6	2·1	3·4
учитељица .	6·4	1·1	3·1
наставника	12·0	3·2	6·5

У осталих 116 сеоских места тражило је премештај :

СВЕГА У СРЕДЊУ РУКУ

учитеља	132	1·1
учитељица	20	0·2
наставника	152	1·3

Из ових размера види се, да су варошка места тражена *из пута* више од сеоских.

Кад се ове размере међу собом пореде, излази, да је на сто наставника, који су тражили премештај у које варошко место, било наставника с молбеницом за премештај у сеоску школу, и то :

учитеља	32
учитељица	6
у опште наставника	20

Интересан је преглед, из кога се види колико је пута или од колико наставника које место тражио.

БРОЈ МЕСТА, И ТО :

КОЈА СУ ТРАЖЕНА ОД : ВАРОШИ ВАРОШИЦА СЕЛА СВЕГА

једног	лица	—	15	90	105
два	"	1	8	21	30
три	"	2	3	4	9
четири	"	3	1	—	3
пет	"	1	1	—	2
шест	"	3	—	1	4
седам	"	2	1	—	3
девет	"	1	—	—	1
десет	"	1	1	—	1
тринаест	"	—	2	—	2
четрнаест	"	—	1	—	1
седамнаест	"	1	—	—	1
двајестједног	"	1	—	—	1
двајестпет	"	1	—	—	1
тријестједног	"	2	—	—	1
тријестосам	"	1	—	—	1
свега	20	33	116	169	

Од окружних вароши тражен је највише Бооград, за тим : Крагујевац, Пожаревац и Ниш. Од варошица највише : Свилајинац, Велико Градиште и Краљево; а од села : Лапово и Трнавци.

По својој молби премештено је

СВЕГА ОД СТО МОЛБЛАЦА

учитеља	101	56·42
учитељица	46	44·23
наставника	147	51·94

Учитељи су дикле више задовољени него ли учитељице; и у опште узев више од половине молбалаца добили су тражена места.

Осим ових наставника, који су по својој молби премештени у друга места, премештено је још

	ПО ПОТРЕБИ	ЗА КАЗНУ
учитеља	120	18
учитељица	46	1
наставника	180	19

Премештено је дакле

С В Е Г А

ПО МОЛБИ ПО ПОТРЕБИ ЗА КАЗНУ У ОПШТЕ

учитеља	101	120	18	239
учитељица	46	60	1	106
наставника	147	180	19	346

У П Р О Ц Е Н Т У

учитеља	42·26	50·21	7·53	100
учитељица	42·99	56·08	0·93	100
наставника	42·48	52·02	5·50	100

Ове размере не показују нам право стање; о њему можемо се уверити тек из релативних односа, које добијамо при поређењу премештених наставника с укупним бројем оних, који су се затекли у основним школама на крају 1884. школске године.

Према томе износио је проценат премештених

ПО МОЛБИ ПО ПОТРЕБИ ЗА КАЗНУ У ОПШТЕ

учитеља	15·59	18·51	2·78	26·88
учитељица	16·79	21·90	0·36	39·05
наставника	15·95	19·52	2·06	37·53

На сто премештених по молби долазило је премештених

ПО ПОТРЕБИ ЗА КАЗНУ

учитеља	118	18
учитељица	130	2
наставника	122	13

У следећем прегледу имамо податке о броју премештених наставника за сваки округ посебно:

БРОЈ ПРЕМЕШТЕН Х

ОКРУГ	ПО МОЉИ			ПО ПОТРЕБИ			ЗА КАЗНУ			У ОБШТЕ		
	учитеља	учитељица	наставник.	учитеља	учитељица	наставник.	учитеља	учитељица	наставник.	учитеља	учитељица	наставник.
Алексиначки	5	—	5	3	3	6	1	—	1	9	3	12
Београдски	7	4	11	4	2	6	5	—	5	16	6	22
Ваљевски	2	1	3	1	3	4	—	—	—	3	4	7
Врањски	2	—	2	5	1	6	1	—	1	8	1	9
Јагодински	4	1	5	1	1	2	2	—	2	7	2	9
Књажевачки	2	2	4	2	4	6	—	—	—	4	6	10
Крагујевачки	7	—	7	4	3	7	2	—	2	13	3	16
Крајински	2	5	7	5	4	9	—	—	—	7	9	16
Крушевачки	3	—	3	5	2	7	—	—	—	8	2	10
Нишки	9	3	12	6	7	13	—	—	—	15	10	25
Пиротски	7	2	9	4	3	7	—	—	—	11	5	16
Подрински	5	—	5	2	1	3	—	—	—	7	1	8
Пожаревачки	9	8	17	15	10	25	2	—	2	26	18	44
Руднички	8	1	9	4	1	5	1	—	1	13	2	15
Смедеревски	4	4	8	11	3	14	1	1	2	16	8	24
Топлички	1	1	2	5	4	9	—	—	—	6	5	11
Ђупријски	6	5	11	7	2	9	2	—	2	15	7	22
Ужички	4	2	6	13	—	13	—	—	—	17	2	19
Црноречки	4	4	8	3	2	5	—	—	—	7	6	13
Чачански	3	3	6	1	2	3	—	—	—	4	5	9
Шабачки	6	—	6	8	—	8	1	—	1	15	—	15
Варош Београд	1	—	—	11	2	12	—	—	—	12	2	14

Међу премештеним по потреби наставницама има доста таквих, који су премештени из једног разреда у други а у истом месту. Ово нарочито важи за варош Београд.

Бројеви у овом прегледу означени, односе се на премештаје из дотичног места или округа. Колико је од премештених наставника остало у истом округу, а колико их је премештено у друге округе, то ћемо мало даље показати.

Кад број премештених наставника поредимо с бројем наставника свију основних школа у појединим окрузима, ми налазимо, да је износио проценат премештених.

У ОКРУГУ:	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	НАСТАВНИКА
Ваљевском	8·82	36·36	15·56
Јагодинском	21·88	25·00	22·50
Крајинском	16·28	42·86	25·00
Крагујевачком	26·53	27·27	26·67
Чачанском	15·38	83·33	28·13
Шабачком	37·50	—	29·41

Крушевачком	30·77	25·00	29·41
Подринском	25·00	25·00	33·33
Нишком	34·88	45·46	38·46
Пожаревачком	37·14	41·86	38·94
Црноречком	31·82	54·55	39·40
Врањском	61·55	12·50	42·86
Смедеревском	42·11	50·00	44·44
Београдском	40·00	75·00	45·85
Алексиначком	60·00	27·27	46·15
Пиротском	44·00	62·50	48·48
Ужичком	53·12	28·57	48·72
Ђупријском	68·18	36·84	51·22
Књажевачком	40·00	100·00	66·67
Рудничком	68·42	100·00	75·00
Топличком	66·67	100·00	78·57
У вар. Београду	60 00	6·67	28·00

Као што се види из ових размера, у четрнаест округа премештено је више учитељица, а само у шест вице учитеља. Највећу разлику налазимо у чачанском округу, а најмању у крагујевачком.

Кад округе саставимо у пет области, онда имамо овај преглед о броју премештених наставника.

WWW.UNILIB.RS

ОБЛАСТ	БРОЈ ПРЕМЕШТЕНИХ											
	ПО МОЛБИ			ПО ПОТРЕБИ			ЗА КАЗНУ			У ОПШТЕ		
	учитеља	учитељица	наставник.	учитеља	учитељица	наставник.	учитеља	учитељица	наставник.	учитеља	учитељица	наставник.
Шумадија	30	10	40	24	10	34	11	1	12	65	21	86
Источни окрузи	28	24	52	35	25	60	5	—	5	68	49	117
Западни окрузи	13	1	14	11	4	15	1	—	1	25	5	30
Јужни окрузи	10	5	15	19	4	23	—	—	—	29	9	38
Нови крајеви	19	5	25	20	15	35	1	—	1	40	21	61
Варош Београд	1	—	1	11	2	13	—	—	—	12	2	14

При поређењу ових бројева с целим бројем наставника излази, да је износио проценат премештених наставника.

У ОБЛАСТИ	ПО МОЛБИ	ПО ПОТРЕБИ	ЗА КАЗНУ	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	У ОПШТЕ
Западних округа	11:66	12:50	0:84	26:00	19:23	25:00
Јужних округа	14:29	21:90	—	34:52	42:86	36:19
Шумадији	18:02	15:32	5:41	36:58	47:73	38:75
Источних округа	17:81	20:55	1:41	37:36	44:58	40:07
Нових крајева	18:80	26:32	0:75	44:44	48:84	45:87
У вароши Београду	2:00	26:00	—	60:00	6:67	28:00

При међусобном поређењу ових размера налазимо, да је на сто премештених *по молби* долазило премештених :

У ОБЛАСТИ	ПО ПОТРЕБИ	ЗА КАЗНУ
Шумадији	85	30
Источних округа	115	10
Западних округа	107	7
Јужних округа	153	—
Нових крајева	140	4
У вароши Београду	1300	—

У свих пет области било је премештаја по потреби и за казну *више* него ли по молби.

Кад број премештених учитеља поредимо с бројем учитељица, онда излази, да је на сто учитеља долази учитељица у области :

Шумадији	131
Јужних округа	124
Источних округа	119
Нових крајева	110

Западних округа 72

У вароши Београду 11

Интересни су подаци о томе, колико је наставника премештено у исти округ у ком су били, а колико их опет долази у који други округ.

ПРЕМЕШТЕНО ЈЕ	ИЗ ОКРУГА :					
	У ДРУГУ ШКОЛУ ИСТОГ ОКРУГА			У ДРУГИ ОКРУГ		
	учитеља	учитељица	наставника	учитеља	учитељица	наставника
Алексиначког	4	2	6	5	1	6
Београдског	9	1	10	7	5	12
Ваљевског	2	4	6	1	—	1
Врањског	5	1	6	3	—	3
Јагодњског	3	1	4	4	1	5
Књажевачког	2	2	4	2	4	6
Крагујевачког	10	2	12	3	1	4
Крајинског	6	7	13	1	2	3
Крушевачког	6	2	8	2	—	2
Нишког	5	9	14	10	1	11
Пиротског	5	3	8	6	2	8
Подринског	5	—	5	2	1	3
Пожаревачког	18	11	29	8	7	15
Рудничког	6	1	7	7	1	8
Смедеревског	12	6	18	4	2	6
Топличког	4	1	5	2	4	6
Тупријског	7	2	9	8	5	13
Ужичког	16	—	16	1	2	3
Црноречког	3	3	6	4	3	7
Чачанског	2	2	4	2	3	5
Шабачког	12	—	12	3	—	3
Из вар. Београд	11	2	13	1	—	1
Србија	153	62	215	86	45	131

Од сто наставника у опште премештено је

WWW.UNILIB.RS

	У ИСТИ			У ДРУГИ		
	О	К	Р	У	Г	
учитеља . . .	23	61		13	28	
учитељица . . .	22	63		16	42	
Свега . . .	23	32		14	41	

Учитељица премештено је у друге округе релативно више него учитеља. Односна размера између учитеља и учитељица било је код премештаних:

у исти округ као 100:96
у други округ „ 100:124

За поједине области имамо овај преглед.

ПРЕМЕСТЕНО ЈЕ						
ИЗ ОБЛАСТИ :	у другу школу у истој области			у другу област		
	учитеља	учитељица	наставника	учитеља	учитељица	наставника
Источних округа	40	27	67	28	22	50
Западних округа	19	4	23	6	1	7
Јужних округа	24	4	28	5	5	10
Нових крајева	19	14	33	21	7	28
Из вар. Београд.	11	2	13	1	—	1

Према томе премештено је од сто наставника.

ИЗ ОБЛАСТИ	У МЕСТО ИСТЕ ОБЛАСТИ		
	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	СВЕГА
Западних округа .	20	21	15
Источних округа .	21	98	24
Шумадије	22	87	25
Нових крајева .	21	11	32
Јужних округа .	28	57	19
Вароши Београда	55	00	6

ИЗ ОБЛАСТИ :	У ДРУГУ ОБЛАСТ		
Западних округа .	6	38	5
Јужних округа .	5	95	23
Шумадије	14	04	22
Источних округа	15	38	20
Нових крајева .	23	33	16
Вароши Београда	5	00	—

Кад ове размере међу собом поредимо, ми налазимо, да је на сто наставника, који су премештени у место исте области, било премештених

У ДРУГУ ОБЛАСТ

ИЗ ОБЛАСТИ : УЧИТЕЉА УЧИТЕЉИЦА НАСТАВНИКА

Нових крајева . .	111	50	85
Источних округа .	70	81	75
Шумадије	61	91	69
Јужних округа . .	21	125	36
Западних округа .	32	25	30
Вароши Београда .	9	—	8

Само из области Нових крајева и Западних округа премештено је у друге области више учитеља него ли учитељица; у остале три области било је обратно.

На сто учитеља долазило је учитељица премештених

ИЗ ОБЛАСТИ : У ИСТУ У ДРУГУ
О Б Л А С Т

Шумадије	109	162
Источних округа . .	112	130
Западних округа . .	76	60
Јужних округа . . .	67	400
Нових крајева	154	70
Вароши Београда . .	12	—

Напред показали смо, колико је из сваког округа посебице премештано наставника у друге округе, а сад остаје да видимо, колико је наставника премештено у сваки округ са стране.

Тако премештено је

УЧИТЕЉА УЧИТЕЉИЦА НАСТАВНИКА

у округ :

Алексиначки	4	1	5
Београдски	8	4	12
Ваљевски	3	—	3
Врањск	1	1	2
Јагодински	3	2	5
Књажевачки	2	1	3
Крагујевачки	6	3	9
Крајински	2	4	6
Крушевачки	4	1	5
Нишки	5	5	10
Пиротски	4	—	4
Подрински	3	1	4
Пољаревачки	9	5	14
Руднички	—	2	2
Смедеревски	4	5	9
Топлички	5	3	8
Ђупријски	5	3	8
Ужички	4	1	5
Црноречки	3	—	3
Чачански	4	1	5
Шабачки	6	1	7
Варош Београд	1	1	2
Свега	86	45	131

По областима имамо овај преглед

Број премештених са стране

	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	НАСТАВНИКА
--	---------	-----------	------------

у област.

Шумадију	21	16	37
Источних округа	25	14	39
Западних округа	12	2	15
Јужних округа	12	3	15
Нови крајеви	15	9	24
Вароши Београда	1	1	2

Кад ове бројеве поредимо с онима који показују колико је наставника премештено из појединих области у области друге, ми наглазимо, да је премештено било у област

Западних округа	—	7
Јужних округа	„	— 5
Шумадију	„	— 2
Вароши Београда	„	— 1
Нових крајева	„	— 4
Источних округа	„	— 11

У овим дакле областима које су овим премештајем добиле више наставника него што су на исти начин изгубиле, могле су бити попуњене празне школе опробаним већ наставницима: докле на против у Источним окрузима Новим крајевима показани дефицит морао се попуњити новим наставничким снагама.

В А С П И Т А Њ Е К А О Н А У К А

од

АЛЕКСАНДРА ЂЕНА

(Наставак)

Етичка осећања.

Осећања, која се називају етичким или моралним, по правоме су своје значају стубови целокупног доброг и праведног владања. И на друга се осећања може упливистати у овоме правцу и за ову цел, али њихов уплив може бити у сасвим другом, противном правцу.

Кад васпитач хоће да опише ова осећања са свим тачно и прецизно, онда он највише узима у обзир допадање или неодобравање од стране родитеља и претпостављених заједно са наклоношћу и навиком на послушност. Све је то резултат културе и напретка.

Сва примитивна осећања, која су управљена на добро владање, морају произилазити од симпатије или друштвеног нагона. Ова се осећања буде и развијају оним путем, који је добро познат свакоме, који је са човеком природом упознат. У осталом, најјачи пострекач за друге људе да

и они чине добра дела, састоји се у претхођењу добрим примером у таким делима. На кога ни то нема уплива, тај је способан једино за господарство страха, и ни зашта друго. Закон каже: „чини другима, што желиш да они теби чине.“ Ниже постављена основа, на којој се пракса заснива, носи на против максимум: „чини другима, што они теби чине.“ Па дотле се само и могу морални погледи у раној младости пружити.

Значило би сувише много захтевати, кад би се у младим годинама тражиле великодушне и незаинтересоване побуде, које би без награде остале. Младеж има мало чега свога, она нема никаквог знања. Младаљачка се срећа састоји у слободним и својеволним играма, неприсиљеној живости и надама. Ако дете нешто од свега овога својеволно и жртвује, то оно никад не чини из каквих других разлога, већ једино у нади, да ће му се то надокнадити нечим другим, што ће имати исту вредност.

Истина и младеж се може навести, да тренутно покаже неко самопожртвовање, чиме она очевидно своју будућност компромитира, и не знајући тачно шта чини, али због тога се не може рачунати, да ће она бити у стању, да то својеволно учињено пожртвовање и савлађивање себе, врши сваки дан и трајно, ако тиме не рачуна на каку награду, коју ће пре или после добити. Па није лако ни самог човека само дотле навести, да он свакад нешто и даје, где што год прима.

Осећања која се тичу дисциплине.

Преглед, који смо сада добили о оним утисцима чевечијег духа, који се употребљују као мотиви, служи као припрема за посматрање дисциплине у настави. Учитељ налази, да му је за рад постигнућа своје школске цели нужно, да све за то неподесне подстицаје уклања и угушује, и да спорост младалачке природе савлађује. Да би се овоме захтеву потпуно одговорило, употребљују се многа средства, која су удешена према опширном обиму осећања и душевних узбуђења, која човекову унутрашњост покрећу.

За одржавање дисциплине у великим ма-сама одраслих могу се употребити многа средства, па с тога је и питање о томе један предмет врло разноврсних покушаја. На опширној области моралнога надзора то питање обухвата једну главну функцију владавине, а то је угушивање престопа, коме је предмету у новије време велика пажња обрађена. Узевши у обзир сва објашњења и искуства, која су скупљена из различитих области, где се морални надзор мора вршити, ми ћемо тиме припомоћи, да се свака та област појединце боље осветли. У ранија времена, без сумње, царовао је на свима областима, породици, држави и школи, респресивни ауторитет са свим наопачки; а неупутним вршењем

надзора, постале су многе људске несреће сасвим по навизи. Можда је у породици та несрећа највећи обим узела, па и најсудбоносије упливисала.

Мало по мало, ми смо увидели различне заблуде, које су у различним државним установама, као и у породици, биле срасле са ранијим методама дисциплине. Ми смо увидели, да је сасвим штетно и неупутно само страхом упливисати, а нарочито таким страхом, с којим су скопчане сурове, тешке и умножавајуће казне. Ми смо нашли, да се различитим паметним установама, којима се наклоност неупутном владању предупређује и савлађује, могу отклонити поводи за престопа. Ми сматрамо као један велики проналазак у погледу кажњавања, што је изнет процент, да је боља сигурност него строгост, чему би требало додати још и начело сразмерности према преступима. Исто тако ми смо мишљења, да се добрим и упутним васпитањем или правцем могу у клици угушити све наклоности, које нереду и преступима воде и да не би требало дозволити никако искушење све дотле, докле год такав васпитни рад не буде у стању да довољно дејствује. Ми смо се навикли, да обраћамо више пажње на неговање пријатељских односа међу људима него што је то пре чињено, од чега се и намеравани резултат појављује у томе, што је сфера узајамних повреда скраћена и сужена.

При посматрању дисциплине у васпитању, ми имамо посла са односима једног учитеља према једној класи, са једним човеком или женском, која под извесним бројем ученика врши ауторитет, који је за успешан рад потребан. Међу тим, неће бити узалудно, ако најпре обратимо нашу пажњу на начела, која у опште за ауторитет важе.

Ауторитет, владања, власт није себе ради, већ је само једно средство. Па сем тога и само вршење тога јесте једино зло,

које у знатној мери човечију срећу умањује. Присиљавање, које се врши на слободу кретања, кажњавање, установа владавине страха — све то може се само тиме оправдати, што се тиме предупређују зла, која ван сваке сразмере према учињеној увреди стоје. Ово може изгледати, као нешто, што се и само по себи разуме, али није тако. Дубоко укорењена злоба и гражњење за влашћу чини, те човек употребљује нужност владавине као једно средство за изговор за највеће строгости и притискивање, чему још треба придати и ону примамљивост, која долази пљачком имања завладаних.

Друштвена философија покушава сада, да одреди границе ауторитету и употребљавању присилних средстава. Не само да се ауторитет своди на најближе врсте казни, од којих свака својој цели одговара, него се мора умесност и оправданост казне у сваком поједином случају доказати.

Ауторитета не мора бити у свакој врсти наставе. Један ученик, који са свим по својој вољи долази код неког учитеља да учи, не ступа ни у какав ауторитетни однос према своме учитељу. У овом је случају чиста својевољна погодба између њих двојице, која може престати, чим се једноме од њих двојице прохте. Исто тако не постоји никакав ауторитет ни у скуновима одраслих, који долазе да слушају предавања, а тако ни код посетилаца цркве или позоришта. Ту постоје просто узајамни обзир и сношење, у колико то опште добро захтева. Ако ли би се ово повредило, онда би скупуљена гомила или сама или помоћу полиције своју власт употребила. Али предавач, проповедник у цркви, као и представљач у позоришту нема никакве власти, да неред угушује.

Ауторитет се најпре појављује у породици, па одатле са променама прелази на

школу. Сравнивање ових двеју установа врло је поучљиво. Родитељски је ауторитет свезан са одржањем живота, и скоро је неограничен. Он је љубављу или наклоношћу ублажен, али и ово зависи од узајамне љубави и вољења, за шта је потребно да буде мали број. Учитељев ауторитет нема никакве свезе са опстанком или издржавањем; он је овде само једна дужност, која је за извесну награду предузета и појављује се као припомоћ за вршење извесног посла, којим се нека сума знања добија. Он нема ни наклоности, пошто је за неговање тога број сувише велики а узајамни саобраћај веома ограничен. Међу тим, ни овде није наклоност са свим искључена, јер у појединим случајевима и она суделује.

На другој страни онет школа и породица имају неке врло важне тачке, у којима се потпуно слажу. И школа и кућа имају посла са још незрелим створовима, за које извесни мотиви нису подесни. Ни једна од тих установа не може се ослонити и помагати мотивима, који су само за одрасле подесни. Ни једно се не може позивати на последице, које у далекој и непознатој будућности стоје. Деца се ни мало не брину за оно, што ће некад наступити и бити, па још не разумеју ни многе од оних ствари, које ће једног дана имати силног утицаја на њихово владање и рад. Њима причати и проповедати о богатству, части и доброј савести, потпуно је узалудан посао. Њима је милије и дражије пола празничног дана, него кад би им се ставило у изглед, да ће некад бити на челу каке трговачке радње.

Због овога стања незрелости појављује се још једна друга особитост као последица, а то је, што се не могу увек да објасне разлози за нову забрану или заповест. По некад може и ово да испадне за руком, бар код старије деце, ако не

већих потпора за одржавање послушности, у свакој врсти управљања и владања.

Има много важних тачака у погледу вршења ауторитета, које потпуно једнако важе свуда, где се ауторитет појављује: у породици, школи, у односима владоца према поданицима, слуге према господару, у држави као и у мањим, потчињеним задругама. Те су тачке.

1) Ограничавање треба да буде, у колико год положај допушта, мање.

2) Дужности као и повреде њихове, треба да су тако одређено исказане, да се могу сасвим тачно разумети. Ово може бити није могуће баш свакад учинити, али свакојако томе треба увек тежити.

3) Преступи треба да су одређени према степену њихове гнусности. И за ово је потребна јасност у разликовању и са свим одређено и тачно изражавање.

4) Примену казни треба уредити према извесним принципима, које је најпре Бен-там изнео.

5) Урођене наклоности треба узимати у обзир у колико год околности допуштају.

6) прилике за неред отклањају се организацијом и добрим поретком. Свађе се спречавају на тај начин, што се не дозвољава да се велике масе образују, да се једна с другом сударају и тако зађевицама повод даје. Непоштење се предупређује тиме што се не даје никака прилика за то, а лењост будним оком и одређеним пропитивањем, пробањем шта је урађено.

7) Уплив и углед ауторитета одржава се извесним формалностима и нарочитим знацима. За све вршиоце закона припадају нарочите форме и ритуле. Личности у положају ауторитета снабдевене су достојанством и неповредљивошћу. У колико год је већа потреба да се послушност произведе и одржи, у толико су потребне озбиљније и достојанственије формалности,

које су са ауторитетом свезане. Римљани, највећи законодавни народ, имали су најдивније званичне форме. Једна мала црта формалности треба да је и са најнижим степеном ауторитета свезана.

8) Ауторитет, заједно са свима знацима и формалностима, постоји једино у корист оних, на којима се врши, и није никако каква врста случајне имовине онога, који га врши.

9) Са највећом енергијом треба уклањати сваку могућност за изливање освете.

10) У колико околности допуштају, требало би да је сваки, који се у положају неког ауторитета налази, добродушан, и да увек има на уму добро својих потчињених, служећи се свакад упућивањем и моралним упливом, те тако да му не буде потребно, да употребљује присилне мере свуда. Уплив такога држања достиже свој врхунац онда, кад су му границе тачно обележене, и никад се не прекорачују.

11) Разлози, за рад којих се употребљује присиљавање и због којих постоји дисциплина, треба да су што је могуће боље разумљиви за свакога, на кога се то односи, и после, они треба да су увек једино у интересу општега добра. Овде спада, као један део народног образовања, разумевање друштвене организације као једне дружине која постоји зарад правилног узајамног рада и за добро свију чланова.¹⁾

¹⁾ Сваки, који се налази у положају ауторитета, треба да је упознат са општим начелима и условима кажњавања, као што је Бен-там то у своме законнику изложио. Свестрано и опширно излагање, које код њега налазимо, послужиле свакоме као велика потпора у његовоме искуству. Ја држим, да ми није потребно никако оправдавање, што ћу овде изнети кратак преглед његових принципа.

По што је Бен-там тачно одредио, шта је права цел казне, он прелази на излагање и изношење оних случајева, у којима је казна неумесна. Тако, прво: где је она неоснована т. ј. где није постала никака повреда или штета (по што дотична страна одобрава оно, што јој је

Ми смо навели оне тачке, у којима се у школама породица слажу, као и оне, у којима се те две установе разликују. Што се тиче ауторитета и свију општих одредаба, које се на ауторитет односе, школи заузима у томе погледу са свим особити положај. То долази отуда, што је школи главни задатак настава, за коју су први и најважнији услови прилежање и пажња те да би се могли добити трајни интелектуални и други утисци.

учињено), или где се повреда или оштега надокнађује неком коришћу, која је веће вредности. Друго, где је казна *безусловна*. Овде спадају и они случајеви, у којима преступнику није позната важност дела, где он, дакле, није свесан последица од свога рада, или где он није могао по својој вољи да ради. Треће, где је казна *некорисна*, т. ј. кад се казном проузрокује веће зло, него што је оно, за рад кога се преступник казни (Штете од казне, које се у једно морају узимати и са добрим упливом, који се хоће казном да постигне, савијати, јесу: 1) Приморавање или ограничавање; 2) Непријатност, која долази од страха; 3) у истини произведене муке; 4) муке, које трпе све личности, које симпатичну са кажњеним.) Четврто, случајеви у којима је казна *непотребна*, као на пр. ако се цел постићи простијим начином, као упутством и обавештајем. Овде Бентам урачунава на првом месту оне преступе, који се чине распостирањем рђавих политичких, моралних или религиозних назора. Ово треба спречавати и уклањати наставом, доказивањем и уверавањем, а не законим казнама.

Под називом: издашност или штедљивост у казнама, разлаже Бентам како је веома потребно, да се зна тачан појам о томе, шта казна у истини треба да буде. С тога постају и користи од оних казни, које се лако схвате и запамте и изгледају веће, а не мање, него што су у истини.

Сад следује главна тачка, *одмеравање казне*. Пре свега, казна мора бити така, да са свим очигледно превазилази користи преступа у свакоме погледу, и то не само тренутну добит, коју је преступник својим преступом добио, него и сваку другу било истинску било привидну, која га је на тако дело намамљивала и подражавала. Друго, у колико је већа штета преступом учињена, у толико већа и казна мора бити. Треће, при савијавању два неједнака преступа, већи треба да се тако казни, како ће се јасно видети да је мањи блажије кажњен. Тако насилна крађа казни ће се строжије, него она, где насиље није употребљено. Четврто, казна треба да је тако удешена како ће у сваком погледу давати неки извесан мотив, да се учињени преступ не чини по ново. Шесто,

Први задатак, који се при настави мора имати у виду, састоји се у буђењу, изазивању и стварању таког духовног стања које ће како за пажњу тако и за прилежање бити повољно. Али при овоме имају да се савладају и неки непријатељски, противни упливи, као што су: физичка неспособност и исцрпеност, немарност за рад, расејаност и одвлачење пажње на другу страну, што долази од разног укуса, и на послетку поквареност и непослушност, која је самом

казна не треба да буде већа, него што је потребно за наведене цели. Шесто, треба узети у обзир околности, које се односе на осетљивост преступника, као: старост, пол, богатство, положај, те тако да не буду исте казне неједнаког уплива. Седмо, казна мора бити у толико већа, у колико је несигурнија. Осмо, у колико је казна доцнија, у толико мора бити већа. Неизвесне, а тако и далеке казне имају слабог уплива на дух. Девето, ако се у преступу огледа навика онда се казна мора толико повећати, како ће превазићи и оне преступе, које би преступник могао учинити, а да се не увати. Ово је строго, али је и потребно, као на пр. при угушивању и спречавању оних, који праве лажне новце. Десето, кад се нека казна за извесне преступе покаже као врло успешна, онда се она може употребити и за оне случајеве, где би она и превазилазила меру преступа. Те су врсте казне: прогонство, искључавање из друштва и отпуштање из службе. Једанаесто: ово нарочито може бити кад у казнама и моралне поуке. Дванаесто: при одмеравању казне у опште, морају се узети у обзир све околности, које сваки успех казне осујећавају. Тринаесто: Ако при извођењу ових одредаба ма шта наступи, што би могло произвести више штете, него што се казном доброга добија, онда треба од тога одустати.

У погледу избора казни, Бентам узима за основу читав низ услова, од којих зависи, да ли ће нека казна бити подесна, и да ли ће одговорити свима побројеним захтевима. На прво место долази, да се казна може мењати, т. ј. да има различите степене јачине и трајања. Така се постепеност у казнама види: при новчаним казнама, у казнама затвором, као и у прекору. Друго, *равномерност* или равномерна примена у свима околностима. Ово је тешко свуда чинити; стално одређена новчана казна већ утиче неједнако на кажњенога. Треће, *измерљивост*, т. ј. казне треба да су према преступима тако удешене, како ће преступник ласно и јасно осетити и разлику у тешкоћи казне, према разлици учињеног преступа. Ово се може чинити нарочито при кажњавању затвором. Четврто, *карактеристичне особине*. Под

природом у сваког човека усађена, који је некаком ауторитету потчињен. Друкије се ради, кад се има посла са појединим учеником, а другаче кад се ради са читавим разредом. Кад се ради само са једним учеником, онда се може индивидуалитет изучити, и за основу узети, док се то не може чинити са читавим разредом, те тако индивидуалитет се у овом другом случају не узима у обзир. Овде целокупна маса или другим речима елемент броја даје форму целини, и то има и својих добрих и рђавих страна, па с тога је потребно да се у таким случајевима и брижљивошћу ради.

Пошто учитељ има да ради са већим бројем, то се он разликује од оца и приближује се на другој страни више државном ауторитету. Он врши већи надзор; он има да савлада веће тешкоће и опасности, па с тога мора и строжије мере употребљавати. Код појединих ученика нама су потребни само они мотиви, који се лично на њега односе, док код већег броја ми смо принуђени, да ради примера и казнимо.

Довољно простране одаје и околина, у којој се ученици крећу, као што је познато од пресудне су важности. Пространа зграда довољно чиста ваздуха, довољно простора у разредима, како ће ученици моћи улазити и излазити без судара и гомилања: то су најважније дисциплинарске олакшице

овим се разуме то, да се у казну узме нешто, што ће одговарати идеји самога преступа. На овој се тачци Бентам дуже задржава, да би изнео разлику између овога и старе сурове методе: «око за око.» Случајеви, који овде спадају дешавају се често како у породици тако и у школи. Пето: *особити карактер*. Ово се односи на свечаност при извршавању казне. Бентам овде није довољно узео у обзир штетне последице од сувише јавног извршавања казни, које су учиниле, те се сад не дозвољава, да свет присуствује такоме акту, већ се просто само обзнани извршење казне. Шесто: *штедљивост*, или начин, на који се казне врше, а да не коштају државу скупо, као на пр. да осуђеници раде какав корисан посао. Седмо, што *поправци служби*, као кад се они надражаји

и помагачи. На прво место, за тим, долази организација или метода и уређен распо- ређај у свима покретима, те тако да сваки ученик буде на свом месту, а целокупна маса да је свакад пред учитељевим очима. Уз то још долази и подесна промена и одмор при раду, чему се умереност преду- пређује, а снага и расположење одржава докле год траје наставе.

Сем спољнега поретка и уређења, мора се имати у виду још и то, да метода, као и целокупан ток наставе, буде тако уде- шена, како ће колико је могуће више ин- телектуални рад бити лакши за ученике, и како ће им свако објашњавање и пре- давање бити очигледно и са свим разум- ливо. Ако се овом најпречем захтеву може придодати и још какав спољан драж и примамљивост, у толико ће бити још и боље али ипак ово се друго не сме чинити на штету јасности, која свакад остаје као нај- главнији услов за целокупност школског посла.

И сама личност учитељева може имати повољног уплива на вршење његовог посла. Овде спадају: пријатна спољашност, уми- љатост и манир, држање и израз у целоме, који постане одмах љубазан чим се из оз- биљности ауторитета изађе. Ово је што се тиче умиљатог и примамљивог уплива. Друга страна односи се на величанствено и до-

ослабљавају, који на рђаве поступке наводе, а други, којима се на добро владање постиже, пот- помажу и ојачавају, на пр. навикавањем лењих на рад. Осмо, *оглашавањем за неспособнога*, као што се чини отпуштањем из службе. Девето, што као *компензација* служи, као код новчаних казни. Десето: *популарност*. Бентам полаже велику важ- ност на популарност и непопуларност казни, чиме се јавна симпатија буди за или *против* закона. Кад је нека казна непопуларна, онда и судије се устежу да је досуде, а публика агитира против изрицања такве казне. Једанаесто: *просто описи- вање*. Под овим насловом Бентам излаже тамне и неразумљиве тачке у терминологији старог зако- ника, као што је: «мученички преступ,» «пре- мунирен.» Дванаесто: *опозивање казне у случају погрешке*.

стојанствено, лепо држање, чиме учитељ ауторитет персонифицира, и може увек да служи као стална опомена појединим неваљалцима у целој гомили. Ретко кад да се може десити, да су обадве ове особине у највећој својој савршености спојене у једној личности, човеку или женској. Но ако се то и у мањој мери код једне личности налази, онда ће се њиме врло јако упливисати противу одвратности и тромости.

Свако уочљиво величање, свака уображена охолост и поноситост, ослабљава учитељев уплив, и изазива напоре, који су управљени на унижавање његовог уплива. Са ауторитетом се може спојити такво држање, у коме неће бити никаког уображеног величања нити охолости.

Наравно да то све у многоме зависи од *такта*, под којим ја разумем живахну и пробуђену пажњу и обазривост у свему што се дешава и ради. Ако учитељ добро не чује или не види, онда ће по себи се разумети, прва последица од тога бити неред; али баш и кад су сва чула здрава, може бити да нема довољно будноће и опрезности у чулном примећавању. У том лежи по себи природна неспособност за вршење учитељског задатка исто онако, као што би и сваки говорник без успеха говорио ако не би довољно брзо приметио уплив, који је на своје слушаоце учинио. Учитељ мора не само већ започети и постали неред приметити, него и бити у стању, да свакад чита из очију својих ученика уплив, који је својом наставом на њих учинио.

Она мирноћа у држању, која не долази од слабости, него од самоовлађивања и прибраности, и која лако пређе у енергију, чим то буде потребно, од неочењене је помоћи за дисциплину. Ко је лармација и пргав, тај ће и свој разред са тим особинама окужити; а то је како за учење,

тако и за одржавање реда, врло штетно. Свака неразумишљеност, свака омашка и погрешка од стране учитеља, има за тренутак врло судбоносан уплив на његов утицај. Но по некад се и то може десити, и тако ће погрешка бити у толико опаснија, у колико учитељ не буде умешан, да је са свим мирно и разложито изгледа.

Главна тешкоћа за учитеља лежи у унутрашњем и спољњем понашању великог броја или масе. Са свим је друкче кад се људи удруже да у заједници нешто раде а друкче, кад сваки за се што год предузима и ради. Удружењем се производе са свим нове снаге и упливи. Један човек према једној гомили стоји увек у опасном положају. Свака индивидуа, кад се удружи са масом, развије нове особине. Осећања недруштвености и пакости, чежња да се над другима тријумфира, која у индивидуи према другој моћнијој индивидуи, по ново се потпале и разбукте, кад та индивидуа ступи у савез са другима. Где год је дата могућност, да се читава маса, велики број личности може у исти мах узбунити, тамо ауторитет поједине личности не важи ништа.

Често је говорено, да учитељ мора покушавати, да опште мњење задобије на своју страну, или другим речима, да он мора створити добро расположење у своме разреду. Ово је, међу тим, *лакше заслужити него изнудити*. Не бојати се, да на послетку симпатија великог броја остане ипак при томе, да се школском ауторитету противи. У појединим приликама уплив масе може служити и као сталан бедем противу нереда, као н. пр. кад већина хоће прилежно да ради, а само неколико њих нарушавају мир и смећу рад; или кад већина у опште са својим учитељем симпатше, и само изузетно и ретко долази у прилике, где се строгост мора да употреби. Истина, добром учитељу може испасти за руком,

да овако користан положај заузме према својим ученицима, али ипак ни такав није никад потпуно осигуран од немира, па с тога он мора увек бити на опрезу и у свако доба готов, да такве појаве сузбије и да у сваком тренутку употреби и последње средство, казне, за угушавање. Но опет за то, он може увек употребити блажија средства, може покушати да лепим начином и обавештавањем, обзривошћу и особитом пажњом на коловође, спречи ширење одвратности, али на последку он мора и казнити.

Да би се овоме захтеву, који налаже, да се увек мора бити у приправности за предупређавање сваког недозвољеног поступка, како код појединих тако и код масе, потпуно одговорило, потребно је извесно држање и поступање, којим се ауторитет и нека извесна узвишеност обелодањује, и које више или мање искључује поверљивост, што је у толико потребније у колико су немирни елементи зрелији.

Има две врсте ученика, који спречавају одржавање реда у већим масама. На прво место долазе они, који у опште немају никаквог укуса или воље за предмет, па онда они, који су са свим изостали, па не могу да разумеју оно, што им се предаје. У потпуно добро уређеној школи, обадве ове врсте биле би искључене.

Досадања посматрања доводе нас до последњег предмета, а то је *кажњавање*, које је како у васпитаној области, тако и у осталима, где се ауторитет врши, веома поправљено. Општи принципи кажњавања већ су изложени, и сад нам остаје да проматримо њихову примену на основну школу. Али, ми ћемо најпре казати неколико речи о примени награда.

Такмичење награда — промена места.

Сви ови изрази показују један исти факт и исти мотив, а то је жеља: да се

други надмаше и превазиђу, и да се од осталих одликује. О овоме мотиву већ је говорено; он је најмоћнији од свију познатих надражаја, којима се на интелектуално напрезање подстиче, и где он целу своју снагу употреби, тамо није потребно ништа више. Мане су овог мотива: 1) што он садржи у себи недруштвени (саможиви) принцип, 2) што лако постаје сувише енергичан, 3) што је ограничен на врло мали број, и 4) што и већу природну обдареност узима у своју заслугу.

Истинити је факт, да је чевечији дух потпаљиван и подстицан на највећа напрезања у свима временима суревњивошћу, такмичењем, честољубљем и чежњом за првенство. Међу тим, још је питање, да ли се не би и без овога надражаја могао постићи и већи развитак, него што је просечни развитак до кога је човечанство до данас дошло. Ако би ово био случај, онда би свакојак у томе билд велика морална добит. Но ма како било, без сумње је, да нема никакве потребе да се овај надражај прерано употребљује, нити да се њиме у првом почетку почнемо служити да код младежи пријатељске односе негујемо. За лаке и интересантне задатке овај је мотив и иначе непотребан, а ученика, који имају необичне способности, пре је потребно уздржавати и умеравати, него их више распаљивати и подстицати.

Веће награде и одликовања добија само мали број, док грабљење за бољим местима односи се више или мање на све ученике, и ако су разлике у местима врло познате у једном разреду. Врло често они, који су најнеспособнији, и не захтевају ништа. Где се у једном разреду само неколико ученика утркују за прва места, док цела остала маса са свим се равнодушно према томе понаша, ту се не може казати да је разред добар.

Награде саме за се и као знак показане валаности могу бити врло драгоцене. Мали родитељски поклони могу врло корисно потстицати на рад, и тако олакшавати посао. Награде, које школа може дати, у главном такве су, да их само мали број може добити. Средства, којима учитељ може награђивати у главном су ограничена на похвалу или одобравање. Ово је један свестран а и еластичан инструменат, али са њим је потребно врло нежно руковати. Неке су врсте доброг владања тако уочљиве, да се могу бројевима изразити. Исто тако може се тачно одредити, кад ученик потпуно или само у неколико тачно врши свој задатак. У таквим случајевима довољно је признање у томе, ако се само спомене, да је једно питање правилно одговорено, да је неко место добро објашњено. Овака похвала не може завист распаљивати. Међутим, много је несигурније са похваљивањем, и ту је потребно са свим правична поступати, па да похвала буде како опрезна тако и карактеристична. Зато треба увек да има истинског видног основа, који се састоји у стварној заслуги, па да се може похвалити. Но, није потребно уза свако признање и читаве химне певати, него као правило треба да буде са свим мирно признање, а изузетци треба да су такви, како ће код суревљивих задивљавање изнудити. Права је контрола у похваљивању сами ученици. Учитељ не говори само за свој рачун, него исказује осећања целокупне масе, која је око њега скупљена и коју он руководи, и с којом он треба да је увек у сагласности. Свој чисто приватни суд, он може само приватним путем исказати. Бенџамин „schuljuri — принцип“ свуда важи, и ако у модерној методици није никако формално признат. Најбоље стање школско, кад школа најјаче може дејствовати, јесте, кад су у мишљењу и пресуди сагласни глава и чланови, учитељи ученици. Свакојако, може бити, ни то се не може свакад избећи.

Кажњавање.

Први, најближи и најбољи облик казне јесте неодобравање, куђење, при чему, такође, морају се узети у обзир сва она начела, на која се мора пазити при похваљивању. Само просто констатовање неког позитивног неуспеха, без икаквог коментара или примедба, већ је по себи једна казна. Где још и друге тешкоће дођу, као кад се види, да је многоме узрок немарност, онда се може у неколико речи покудити; али при овоме се мора строго пазити на изразе, који ће се употребити за то, како би покуда била и правична, а и истинској заслуги одговарала. Понекад се могу бројевима одредити степени неуспеха, као кад се узму у обзир количина пропуштене наставе и број поновљених неуспеха, па се према томе мери. Кад се ово потпуно тачно врши онда је и само констативање од старијег уплива него кад би се уз то и какве покудне речи додале.

При употребљавању оштрих израза у куђењу, треба бити врло штедљив, како би се њима у потребним приликама могао јачи уплив вршити; а још штедљивије мора се поступати у изражавању срџбе. Истина губитак духовне равнотеже може се у неким околностима и са свим извинити али ипак то значи победу за преступника, па ма колико да се он тренутно љућом уплаши. Њо често прелази у страсност, тај не може бити свакад доследан, па макар да је баш са свим зле нарави. Негодовање је моћно оружје само кад се одржи у границама умерености. Али је чиста овејана слабост, ако се нечим прети, а зна се да се претња не може остварити. Ништа тако рђаво не утиче на ауторитет, као претерано величање. Тиме се чини судбоносан корак, који води смешноме.

Казне морају јаче утицати и дубље засецати него речи. У самој ствари, уплив

покуде и састоји се у томе, што за њом следује друго што год. Пошто ми тражимо да сузбијемо све струје, које су школској дисциплини противне, и које пажњу и прилежаше спречавају, то ће бити добро, да сада овде редом изнесемо и казне, које учитељу стоје на расположењу. При томе мора се узети у обзир и отежавање, које се по кад кад немаром и нередом ствара, али ипак се и ту не сме изгубити из вида главни захтев.

Као прост облик понижавања мора се сматрати: издвајање од осталих ученика, и заузимање при стајању извесног положаја, који се сматра као бешчашће. Ови облици упливишу на осећања стида, и имају врло јак утицај на многе, али не на све. Њихова се јачина мења према назорима, које ученици о њима имају; а после и од индивидуалне осетљивости њихов је уплив такође зависан. Ови облици казне довољни су за незнатније врсте престапа, али не за највеће. С почетка ове упливишу врло јако, али са поновљењем врло брзо губе своју снагу. При кажњавању вреди свакад правило, које је искуством потврђено да треба најпре употребити најблажије казне. На боље и осетљивије ученике и сама напомена казне упливише са свим довољно, и за такве је строгост савршено непотребна. Систем, који не зна ни за што друго, сем понижавајућих тешких казни, суров је и изложен је grubим погрешкама.

Задржавање од игре, као и задржавање у школи после часа, врло је осетна казна за младеж, па с тога би она требала да буде довољна и за озбиљније престапе; а нарочито за немирлук и неваљале поступке у којим случајевима се она појављује као карактеристична казна. Немирнима и кавгаџијама најбоље ће се стати на пут, ако им се украте оне слободе, које обично ученици имају.

За неморалност у настави обично се узима као казна израђивање задатака а сем тога, та се казна употребљује и за упорност. Тежина ове казне лежи у интелектуалом „Епни“ (досадности, дуговремености), који је права мука за оне, који немају воље ни за какву врсту књига. Ова казна има и умора, који долази од затвора и кишења због осамљености и одвојености. Ово се још може додати и моменту казне, којим се омаловажава, и онда ће комбинација тога имати врло осетног уплива као казна.

Кад се сва ова средства вешто употребе — похвала, подстицање, покуда, различити облици омаловажавања, затвор и израђивање задатака за казну — онда би требало да телесна казна са свим изостане. У свакој добро уређеној школи, у којој се све ове казне постепено по јачини и умешно употребе, и сви мотиви исцрпе — у такој школи неће бити потребно никаку другу казну употребити; јер ће побројана средства бити довољна за све случајеве. Ученици који се не могу ни тим средствима савладати, јесу аномалија и изметци. За такве би једино средство било, да се сместе у неко место, где више природе образују једну групу. Неједнакост једнога разреда у моралном погледу исто је тако шкодљива, као и неједнакост у интелектуалном образовању. Трбало би да има нарочитих одељења за оне, с којима се не може поступати онако као са већином.

Где се телесна казна употребљује, тамо треба да се она сматра као највеће понижавање и бешчашће, и свакад да се на приметан начин жигоше као нешто рђаво и гнусно. Њу треба сматрати као врхунц срама и бруке, и као једну велику увреду не само за личност, над којом се врши, него и за оне, пред којима се то чини. Над истим учеником не би требало да се више

пута употреби. Ако ништа не помогне по што се два или три пута, употреби онда се мора такав ученик из школе отпустити.

Несрећа је, што у јавним народним школама морају да се примају са осталом децом најпоқвареније и најраспуштеније природе, док, међу тим не би требало да они целу школу кваре. Па баш ако су деца код куће навикнута на благовање опет из тога не следује, да то исто мора и школа чинити са таким децом. Родители су често неумешни, или живе под притиском неповољних околности и свакојаким невоља. Школа се може лако отрести и уздићи над онаким поступањем, које је у породици владало. У многим случајевима школа

је за многу децу прави спас и склониште од домаћих невоља, те на тај начин она може јако утицати на добро владање таквих ученика. У осталом, у самој ствари нису баш увек само деца сиротнијих кућа, која велике муке задају и мир нарушавају нити се у редовима такве деце налази највише оних, за које би се понајпре телесна казна употребила. Најпоқваренији субјекти долазе учитељу често из добрих породица, и њих има и у највишим школама. Међу тим, не би требало да се стављају никакве тешкоће, које отежавају искључивање из школе оних ученика, који се не могу у ред довести без срамног батињања.¹⁾

(Наставиће се).

РЕД КОЈИМ ИДУ НАУКЕ И ВЕШТИНЕ ЈЕДНА ЗА ДРУГОМ

(Свршетак)

Да видимо шта припада науци о души. По пређашњем излагању ми имамо: науку о осећајима или Естологију, науку о уму и мишљену или Логику, науку о друштвеним (алтруистичким) осећањима или моралу, Етику, науку о вишим осећајима или Естетику, и науку о језику Филологију. Све то чини Психологију у ширем смислу. Прва изучава осећаје, који се дешавају на периферији човековога организма с узроцима који их производе, и чине прелаз из Физиологије у Психологију. (Периферије су две у живчане системе: спољна, анимална, и унутарња, вегетативна). Друга обухвата целу интелектуалну сферу, излаже постање, развитак и функције нашега духа и износи законе по којима он мисли. Трећа посматра човека у разним одношајима и која га крећу да поступа према људима, излаже осећања његова што се развијају у тим одношајима и која га крећу да поступа према њима овако или онако. Она нас дакле уводи у Социологију. Четврта изучава сва она виша осећања централна која обухватају цео наш субјект од центра к периферији, и која су израз целокупности наше

душе и суштине њене, те казују одношај или расположење њено појединим објектима спољнога света и према целини његовој (религија). Пета посматра, како се с образовањем свих ових осећања и створова душевних образују и речи разне и облици њени, ко-

¹⁾ За нужност телесни казни наводе се врло угледна имена као сведоци: Меланхтон, Јонзон, Голдшмит. Међу тим, ова се ствар мора друкче увести. Ондашње време није знало ни за каку средину између поқварених навика и телесних казни. Ко је прут штедио тај је био непријатељ свога детета. Данас ми знамо многа средства, помоћу којих можемо младе, даровите главе подстаћи на пријежање, па с тога се и сам урлив телесне казне данас не може тако високо ценити као пре. Не треба мислити, да је телесна казна, кад се у дозвољеној мери употреби, најштрије казнено средство, које се у школи може употребити. У колико се тиче простог бола (непријатности) често јаче упливине досадност, која долази од усамљености и затвора, задржавање у школи после часова, нарађивања задатака за казну и уздржавање од игре него и саме батине. После тога, укор се може тако осетно исказати, да произведе на кажњенога јачи утицај него и прут. Међу тим, сигурно је, да се ове друге казне не могу тако лако злоупотребити, као телесна казна, нити оне утичу онако грубо на све, пред којима се врше, као ова друга.

јима ће они да се искажу и проучава ред и правилности или закона, по којима се језик човеков развио.

С овим свим особинама човек сад улази у друштво, у коме је он један члан, у организам, у коме је он једна ћелија. Улази дакле у организам од организама, у највећи организам. Појаве су овде без сваке сумње најкомплицираније, јер се ту сустичу и чисто механичке и биолошке и психолошке чињенице, и најшире и у времену и у простору. С тога нам оне по строго научноме реду и не могу доћи пре досадањих наука. већ само после свих њих. Само припрема за Социологију, као науку у другом смислу може доћи и пре. Ми смо већ и напред изнели, да се дух наш развије од центра к периферији, и то органски, све више и даље. По томе и оно, што улази у Социологију, расте поступно још од првих година нашега живота, упоредо с осталим развитком нашим. А с изучавањем досадањих наука учињена је и чисто научна припрема.

Да видимо сад шта спада у Социологију или науку о организму, који је састављен из људи. Ми ћемо се и овде послужити редом како га назвасмо, природним, којим се и долази до знања и сазнавања научних принципа у строгом смислу.

По томе реду ми најпре имамо да се упознамо са свима народима, који данас постоје на земљи и са стањем, у коме се они данас налазе. Да се види дакле каки је где облик управе државне, кака је вера, каки су обичаји, језик и ступањ културни и образовни. То би било оно, што данас обухвата по невољи тако звана „Политичка Географија“. Пошто смо ми пак географски елеменат издвојили и ставили га на своје место с оним другим деловима од науке о кугли замљиној, то би се нама учинило, да је много zgodније да се ово овде зове Демографија. Дабогме, да би се она имала започети с описивањем *свога* народа, па ићи даље непознатијима и све другојачијима у свему. Ово данас не чини ни један школски предмет у довољној мери. А без њега немогуће је даље ићи у Социологију без празнина. За тим долази други ступањ, где се прича, како се све то развило. Како су постале све те државе од почетка света па до сад, од првобитнога,

дивљачкога, животињскога и индивидуалнога живота па до данашњег цивилизованог, државнога или социјалнога стања. Како су постале поједине форме државне, поједине вере, поједини обичаји, језици и културе? То би било од прилике оно што данас непотпуно чини „Историја Света“ и „Историје Народне“. Делови би од тога били: националне Историје, Митологија, Етнологија, уредна Филологија, Економија, Историја културна и Историја цивилизације и Педагогије. Онда долази трећи ступањ, који не гледа ни на време ни на народе поједине, него изводи опште принципе по којима живи и на којима постоји и креће се цео живот социјални у опште: Социологија као наука.

С тога смо завршили цео низ строго егзактних наука. Све друго што нам долази то су делови Социологије. И као што смо Биологију пустили да обухвати цео органски живот и све поједине науке, које се баве њиме, тако сада видимо, да Социологија обухвата све оно што се тиче живота људскога. Но све ово има виши карактер практичне вредности, него егзактне научности, те с тога ћемо га и ставити у ону другу групу вештинску или творачку. Оно је више примена или практична употреба од онога, што су нам досадање науке показале.

*

Све ово до сад има чисто теориски карактер. То је просто сазнавање истина природних ради њих самих. За њих је споредна ствар, оће ли нам оне бити корисне или штетне. И што ће нам оне бити од огромне вредности, то се њих баш ништа не тиче. Оне су директно, чисто *неутилитарне*

Сад нам долазе оне науке или вештине, оне радње и она занимања духа људскога, која имају више овај други, утилитарни, карактер. Долази нам ред, који ће да чини употребу од свега онога развитка, што су га досадање науке обухватиле, и да ствара и даје животу људском сва она блага што их он потребује. Колико су дакле оне прве важне за сазнавање природе, толико су ове друге важне за живот људски. И ми слободно можемо рећи, да те две групе људскога посла нити могу нити вреде једна без друге. Науке се не би могле развијати без овога културнога

напредовања, а оно се опет не би могло вршити без онога научнога. Из тога се јасно види тесна веза између њих. Из тога се опет по нова види, како је развитак наш и индивидуални и социјални чисто развитак органски. А одавде се види, кака је грозна погрешка у васпитању људскоме *напустити* ову другу страну и терати само ону прву теориску.

Ја бих и овоме делу посветио врло велику пажњу, али унапред морам признати, да ће ми овај део бити врло скучен. Време и простор што га имам овом приликом на расположењу, не допуштају ми, да се упустим ни онолико, колико би ми допустило моје познавање овога посла. Међу тим, морам признати, да сам овде слаб, и да занате по њиној стручности, реду и следовању једнога за другим, не познајем у оној мери, која би чини ми се била потребна, те да се ова страна намернога развитка људскога изнесе и удеси по вакоме плану и ономе природноме реду, што смо га до сад видели међу наукама.

У чему ми можемо имати основицу, с које бисмо могли сигурно прописати неки стапан ред, којим ова страна развојна има да се удеси, те да и она одговара ономе природноме реду, а да нас други какви обзира не одведу у нешто идеално, фантастичко и немогуће? У чему можемо наћи сигуран пут, по коме човечанство фактички иде напред на овоме пољу и без воље своје? Ја држим у Историји. У развитку људском и развитку појединих народа видимо, којим су се редом јављале поједине вештине и занати, или којим су се редом вршиле ове примене појединих наука. И ту сигурно можемо наћи онај сигуран природан ред, који је паметан, а да не одемо у нагађање и вештачко намештање.

Почећемо и овде од најнижих и најелементарнијих, па ћемо доћи највишим.

Без сваке сумње на првом месту долази чист мишићни рад, где се просто физичка снага употребљује, за савлађивање извесних терета или за рашћење њино. Физиологија нам каже, да, као и сви други органи телесни, тако и мишићи, радећи расту, и растећи морају да раде. Рад је њиов дакле преко потребан за рашћење њино. Који су то радови, где се врши развијање мишићно?

У прво време и човековога и животињскога живота *игра* је једини рад, где се оно подједнако и заједнички врши. Она дакле долази прва, и продужује се у разним модификацијама и до потпуне зрелости. Рвање, скакање, трчање бацање камена, играње у ору и т. д. све су то најпримитивније форме мишићних вежбања, из којих се после развија гимнастика и телесни радови корисни, а из ових ручни радови. Из тих примитивних ручних радова, у свези с рашћењем интелигенције, изашли су мало по мало занати и данашњи фабрични живот великих културних народа. С тим општим или општијим мишићним покретима и развињем ишли су и специјални. С мишићном радњом у игри и у све већем додиру човек са човеком ишле су упоредно и мишићне радње гласних органа; певање и говор, а с њима су се све више увећавали и одношаји друштвени. С њима су се пак развијали, и музика као више чулно уживање, и беседништво, као чулно и интелектуално заједно. И овде ћемо дакле видети органску заједницу и све даље и даље и разповрсније радње и употребе свога тела и појединих својих органа на разне корисне послове. И свима потоњим сложенијим друштвеним и моралним радњама и осећањима налазимо почетак још овде. Врачање у лечењу, кипови и сујеверије, тетовирање тела и бој деце, грађење каквог склоништа и доношење дова у њега, право јачега, — све су то груби започеци доцније Хигијене с Медедином, вере и цркве, васпитања и школа, кућа и газдинства, права и закона. А да је ово све заједно ишло и развијало се органски, то нам сведочи Историја свакога народа. И једино што нам даје права, да говоримо и овде о некоме реду, по коме су ове радње и развитци људски ишли, јесте опет она зависност између њих и зависност виших ступњева њиних од нижих.

Да покушамо сад да изнесемо по тачније оно што овај део обухвата и чему смо ред овде видели. Да се при томе и овде држимо што више назива, који су за то уобичајени, па макар они и не одговарали потпуно ономе што би требало да кажу.

На прво место видимо да долази просто мишићно кретање, где се вежба цело тело. То су игре и — регулисане — Гимнас-

тика. За тим као делови овога целог (мишићнога) вежбања, гранају се: Певање, Музика, Ђовор, омањи ручни радови, Цртање и Писање. Ово без поговора можемо назвати елементима образовним и одредити му *прво место* у настави. По простоти својој оно може доћи и у прве дане нашега намернога образовања, а по важности може се продужити и до потпуне зрелости. Да богме да и ови елементи образовни имају своје ступњеве, и да ће најпре доћи најнижи, па онда све виши и виши. Узмимо н. пр. Ђовор. Од престога изговарања појединих речи при посматрању разних предмета и појава дође се на прављење реченица; од простих реченица дође се сложенијима и читавим периодима и причама, целога говору, а одатле у леп и лак говор, у беседништво и лепо и течно исказивање свих својих мисли. Писање тако исто има скоро исте ступњеве. Од простих шара и црта дође се до прављења слова, а одатле у комбинације њих и речи, па се даље иде, упоредо с развитком говора, до у тачно писмено исказивање свога лепога и лакога говора.

То су чинилице образовне, које би више одговарале ономе појму: вештине. Сад нам долази да поређамо оно што више одговара појму: занати, и који чине већи део занимања људскога. И већ по томе, што чине тако велики део занимања људскога, види се и важност њиха. Још кад се сетимо, да без њих не би могли ни постати ни опстати ни науке ни оне горње вештине, нити се даље развијати, онда се још јасније види њихов превелики значај. Шта ћемо овде све наћи, и којим ћемо редом да га изложимо? Како ћемо ту пронаћи онај природан ред?

У историјскоме реду, а то ће рећи у ономе природноме, без сваке сумње прво долази прављење станова и прибирање онога, што треба за рану, одело и одбрану. С тога би се и наше намерно развијање на овој страни имало кретати у томе реду. Али ове су се главне гране разгранале до у бескрајност, и којим ћемо редом да их поређамо, кад оне све иду у органској вези једна с другом, у тако тесној зависности једна од друге, као и науке? Као и код наука тако и овде, потрудићемо се да изнађемо ову

зависност, по којој су ове разне гране следовале једна за другом и једна из друге, а њима појединима и животу оставићемо да тај ред продуже до у детаљности.

Од прављења примитивних трапова и колиба развијали су се поступно у културном развитку човечанском ови занати: Зидање кућа и зграда, тесање камена и дрвета, столарство, ковање и ливење гвожђа, прављење цигаља и ћерамиде, прављење разнога посуђа од дрвета, камена, земље, стакла и порцулана. Место корења, којим се човек некад ранио, и сировог меса, поникла су огромна занимања људска, која производе данашње најразноврсније артикле ране његове: лов дивљачи и риба, земљорадња: обрађивање њива, ливада, винограда, баштованство, воћарство, сточарство, мужа и готовљење сира и кајмака, пчеларство, млинарство, мешање леба и готовљење јела, и безброј омањих послова, који стоје с овима у свези.

Од примитивнога кожног огртача или грубих плетова постале су радње: сађење и обрада конопље, лана, вуне, памука и т. д. пређење, ткање, крођење, шивење, плетење, везење, обућардук, прављење капа и шешира, разних ситнијих парчића и безбројних других ситница. У одбрани својој од протке, стрела, копаља мачева сабаља и оклопа дошло се до данашње фабрикације пушака и топова најсложенијих система. И без сваке је сумње, да ова четири рода занимања људскога у опште чине највећи део и најосновнији темељ његовога живота. Погледамо ли ма који народ, ма на ком ступњу културном, ми ћемо видети, да се огромна већина његових чланова бави пословима, који припадају једној од ове четири групе и да се готово све занимање људско и своди на њих. Из тога је већ довољно јасно, да друштво не би могло ни да опстане без њих. И чисто изгледа излишно говорити, да су станови, готовљење ране и одела, и одбрана свога живота, *први услови* за живот људски.

Па сме ли га онда оно наше намерно образовање, васпитање занемарити или не? Узевши да школа треба да буде сагласна с народним животом, да одговори потребама његовим, да је установа, која спрема за живот и индивидуални и социални, не сме; не

сме га заборавити никако. А кад кажемо школа, ми не мислимо основну или коју другу данас, него мислимо спрему омладине у опште за све ове радове, јер кад се она спрема за науку, и кад се она спрема за оно што се данас вештина, у ужем смислу зове онда за што се не би спремао и за ово чиме се занима велика већина и што је темељ целоме животу друштвеном? Да ли ће се сада дивити специјалне школе за све ово, као што је то у великих народа и могуће, и како, или ће се ове постојеће приближивати овој техничкој страни људскога ума, то је за нас овде споредна ствар, и то је по моме мишлењу питање, које захтева сасвим засебан рад и веома озбиљне штудије. А да у томе погледу наше школе стоје врло ниско, то нам је свима врло добро познато. И по моме мишлењу, после механизма и формализма у настави и бирократизма у васпитању, у наших школа нема веће мане, но што је ова. У нашем младом друштвеном организму ми и немамо бозна како и колико развијених заната, а школа не спрема ни за оне, које имамо. Они иду за себе, а школа за себе. Васпитање наше омладине обухватило је нешто друго, а ова страна нашега народнога живота остављена је сама себи. Туђа велика индустрија нас плави све више, а ми се нисмо постарали да производимо ни ону ствар.

И овде, и ако сам напред довољно изнео, морам опет да нагласим особито један принцип, а то је овај. Ја не мислим да се све ово може учити учећи речима и из књиге, већ, мислим, само радећи. Јер довољно је јасно и по себи, да онај, који оће да учи да црта, да плива или ма шта да ради, мора цртати, пливати и радити, а не може учити учећи само речима. Као што у првом делу, код наука, вреди непобитно и безизузетно принцип *оцигледности* или стварнога разматрања, исто тако овде, код ове обе групе, вештина и заната вреди принцип рада и *вежбања*. Рад ваља да претходи свакоме сазнавању његовом, као год што посматрање мора претходити свакоме стварању престава и комбинацијама умним.

Ако рекнемо да су науке чисто употреба свога ума, а оне вештине првога реда више употреба извесних својих органа, онда су

вештине овога другог реда, занати мешавина од оба, употреба и једнога и другог.

Долази нам трећа група примене, која чини се, више нагиње на употребу појединих наука и духа свога, него на употребу каквих својих специјалних органа. Дабогме да свака примена мора имати својих органа, који ће да је врше, али сва је разлика у томе, што њих не врше каки засебни органи, него наша цела унутрашњост, субјект наш, наш центар, мозак. Но пошто се без њега не могу вршити ни оне друге радње то је тачније да кажемо овако: њих највише врши мозак и нема других специјалних органа да их врше, него их врше они обични органи, у колико оне у опште потребују како објектно извршење. И баш с тога, што су ближе центру и субјекту нашем, изгледа, да оне нису примена, него да су и науке у филозофском смислу. А оне то нису, већ имају више карактер примене појединих наука; које смо до сада имали, а највише биолошких и специјално антрополошких. Медицина је користовање оним општим биолошким, физиолошким и психолошким истинама, те да се човек сачува или излечи од разних болести. Педагогија је користовање истим научним истинама и хигијенском или медицинском вештином, те да се она правилно развија. Право је користовање оним етичним принципима човекове унутрашњости, те да се што сталније и сигурније уреди социјални одношаји. Вера је користовање оним општим човековим осећањем, што га он има према целини природној и оној апсолутној супстанцији, коју он не може да свати, и примена његова. Не може се порећи да и ове дисциплине за себе имају неких извесних својих принципа (ако су их научним методама извеле); али они су онда више позајмица из Социологије и гранање њено. Њин главни карактер пак: *примена* појединих наука и користовање појединим научним истинама, остаје очевидна. Нас буну само то, што је ова примена чисто апстрактне природе, а не конкретне, те мислимо, да су оне науке а не примене њине и користовање њима.

Ко свати оне науке, које смо напред поменули, онако, како смо их ми сватили, он ће видети да су оне све обухватиле и да

ништа не остаје што би другој којој науци, у егзактноме смислу, био предмет.

Већ и о томе дакле, што видимо, да су оне примена најсложенијих наука, одређује им се и место у реду ове друге врсте посла образовнога, оне друге врсте, што смо је назвали вежбање својих извесних органа за вршење извесних радња, било индивидуалних, било социјалних. Као што смо социолошку групу тамо међ наукама видели на последњем месту, тако и овде видимо последњу у реду и примену њену, т. ј. оне радње наше што се по њеним принципима врше. Карактерна је црта и овде дакле рад и вежбање, и у толико је увршћујемо у ову другу врсту. А по реду видимо, да им је по природи њиној место на крају. И одиста, ми испрва само живимо и радимо више механички све оно, о чему тек после постанемо потпуно свесни. То личи на оно прво и нерегулисано посматрање појава у наукама пре него што су се оне одвојиле свака за себе и изучиле. Ми се чувамо од многих шкољивих утицаја, и лечимо од многих болести, и вршимо многе васпиталачке послове, и идемо у цркву, и не чинимо другима много што шта, пре него што смо и почели да сазнајемо узроке зашто то чинимо. Огромна већина масе помре и не сазнав све ово. Наше се развиће и на овој страни управо само продужује. Они почеци првих година живота нашега код куће, и око ње, само се после настављају. Одношаји се наши увећавају и према природи и међу нама, а с њима иде упоредо и одговарање нашега субјекта њима, *чињене* онога што они у нама изазивљу. И тек је тада време, да се и свест о томе рађа, да се и разуме то, што се чини. Јер разумети нешто овде, што се не осећа и не чини, то је исто толико, колико и добити јасну преставу о нечему што се не види. Залуд бисмо ми малој деци говорили о одношајима правним или религиозним или васпитним или хигијенским исто тако, као кад бисмо им говорили о амфиоксусу или појединим партијама можданим а не бисмо им изнели да то све виде. Све те одношаје она испрва само посматрају и чине, а тек доцније ће доћи време да она то и разумеју и умеју да формулишу и искажу. С тога нико не би могао створити моралисту или педагога или

религиознога и правичнога човека затворивши га у собу, одвојивши га од света, и говорећи му само а не давши му да долази у оне одношаје у којима се то све осећа и не давши му да *чини* све то за шта га спрема.

Зе наше намерно развијање ове стране дакле ми видимо ово: да васпитање има не само да стави ово најпосле у реду ових примена, него и да га врши на тај начин, што ће стављати своје васпитанике у прилике, где ће се они у томе вежбати *чињени* га, исто онако, као и у оним другим вештинама. Даље видимо да се и ово започиње још првих дана живота нашега, и да се после, упоредо с осталим развитком, само наставља све више и даље, док се не дође у доба, где се то потпуно може и разумети. Ми и одавде видимо органско развиће човеково, и онај природан ред, који влада у њему.

* * *

Ми смо прешли и науке у строгоме смислу, и оно што више долази у вештине и практичан рад наш, у оном реду, којим оне само једна за другом иду. У наукама смо нашли овај ред: апстрактне науке, физикалне, биолошке и социолошке. У другој групи смо нашли ово и оним редом: чисте вештине, занате, и примену антрополошких и социолошких наука.

Код наука смо нашли ред, којим оне *морају* једна за другом да иду. Код оне друге групе, и ако нисмо били кадри да нађемо исту таку зависност и ред, опет смо нашли барем троје, као три ступња, која, сва три скупа, чине потпуну примену појединих наука, и морају ићи један за другим, и ако се чини, да је између првих много тешња веза, него између ових других.

Још је важнија веза и зависност, која постоји између прве и друге групе, између наука у апстрактноме смислу и измеђ практичне употребе њине, измеђ теорије, и, ако тако можемо рећи, културе. Што једно даље иде напред, то се и друго више шири и напредује.

Још један врло важан принцип видимо из свега. Интелектуални, морални, језични и физични развитак могу само у толико да се врше, у колико се дотични органи, који то врше, *вежбају* да то вршење и те радње

обрћу у навике. Мишљење је исто тако навика, као и говор, а телесне радње исто тако, као и моралне. С тога ми не можемо очекивати, да се прво изучи теорија, па онда да се по њој ради, већ, скоро обрнуто: рад телесни, чулни и централни, па онда извођење теориских принципа. Обрнут град не да је само неупутан, него је и немогућ. У васпитању дакле, ако оћемо, да оно буде правилно и да одговара највише природноме развићу, ми бисмо другу групу ставили *пре* прве, и живећи у другој, изводили прву. Ставити пак прву групу напред, па по њој удешавати ону другу, то је у васпитању исто тако, као дати детету да изучи Логику и законе мишљења, па сматрати да је његово интелектуално развиће готово.

*

Имамо ли још каке гаранције да нам је овај ред, који досад изложисмо, тачан, сем онога, логичкога, по коме смо га саставили? Имамо. То је Историја појединих наука. Из ње видимо, да су поједине науке и у целокупном развиту човечанском ишле скоро истим редом, који смо ми горе изнели. Математика је прва и најстарија од свих тачних наука, па за њом долази физика, „Мајка свих наука“. Из физике се развијала Хемија и Механика, а из све три примена њина у појединим занатима и животу. После физике и грана њених видимо прве ступњеве геолошких, биолошких и антрополошких наука: Географију, са Историјом, Зоологију, Ботанику, Минералогiju, Логику, Граматику, и Реторику. Социологију и Биологију налазимо и овде последње у реду.

И не само поједине науке, него и разни ступњевни њени јављали су се скоро истим редом, којим смо их ми изложили. Све су се науке испрва бавиле само описивањем својих предмета. „Јестаственица“ је описивала своје животиње, биљке и минерале, Географија само познате земље и народе, а Историја догађаје и то већином ратове. За тим је Јестаственица почела улазити и у унутрашњост својих објеката и изучавати живот њихов. Географија је тако исто почела изучавати и састав земљин и њену унутрашњост, те су постале: Геогнозија, Геологија, Геофизика, Палеонтологија и т. д. у разним облицима. И Историја је показала исте мене и

даље гранање. Тек после је у свих дошао ступањ, где се у свих остављају предмети, па се апстрахују само *појаве* на њима, и траже *закони* по којима се оне врше. И тек на ономе ступњу оне одговарају појму науке у строгагоме смислу.

Тако исто имамо потврде у Историји и за ону другу групу. Докле игре, Гимнастику, Певање, Музику и вештину говорења налазимо још у старих Грка и Римљана, а средњи век бисмо могли назвати век заната и еснафа, дотле видимо да је тек деветнаести век, век Хигијене, Медицине, Педагогije и других више социјалних одношаја. Не може се порећи, да је свега кроза сва времена било у маломе. То смо исто видели и код наука. Видели смо да се оне у основицама својим јаве још одма и скоро све заједно, па се тек после гранају која више која мање. И дабогме, да ће најсложеније последње достићи свој највиши ступањ. То и јесте потврда, да се овај развитак вршио и врши органски.

И за ону најинтересантију везу, која постоји између прве и друге групе, између науке и живота, имамо такође потврде у Историји. Обе су тако упоредо ишле, да се научњаци колебају да кажу: која је страна коју изазивала. Један од новијих немачких путника по Грчкој, причајући о филозофији и култури старих Грка, вели: „Како су могли они да шире науку, кад нису имали ни барометра ни термометра за испитивање?!“. Дабогме да је то донекле заблуда, јер свака наука мора да има прво свој неки принцип, па онда по њему да ствара справе, којима ће да се служи за даље испитивање. Физика је прво морала да зна, да ваздух притискује и да се тела на топлоти шире, па онда да начини себи барометар и термометар. Али је ово довољно сведочење опет колико су та средства после од помоћи науци, пошто их је она већ измислила, и техника направила; а да их није техника направила, не би се опет знало за толико научних истина.

Па које је старије? Које је од овога двога важније: или науке, да даду принцип, или вештине, да даду средства за изналажење принципа? Има људи, који би склонили били за једно, а има их, који би склонили били за друго. Међу тим правилно је решење тек у

средици: једно је друго потпомагало исто онако, као што је физиолошко развиће потпомичало морфолошко, а морфолошко опет физиолошко у целој живој природи.

*

Имали бисмо сада нов посао. Имали бисмо, да продужимо онај концентрични круг, онај хоризонтат. Да изнесемо како ће поједини ступњеве појединих наука да се комбинују међу собом у нов ред према развоју човековога, па онда да тај ред упоредимо с оним, који данас постоји по школама, те да видимо колико се они слажу или оступају један од другог. И ово би био део од највеће практичне вредности. Но пошто овоме послу није задатак, да се упушта у ситна и детаљна излагања практичних комбинација, него да више теориски расправи то питање и изнесе основно гледиште према коме се оне имају чинити, то ћемо се и ми уздржавати од овога даљег излагања.

При свем том да покушамо да изнесемо ма и најкраће барем основне принципе, по којима би имала ова комбинација да се изврши и да се од ње створи ред, којим и како све појединости у школи треба да иду једна с другом и једна поред друге.

У почетку смо извели, како је цело развијање човеково поступно ширење једнога извеснога хоризонта. Показали смо, да и наше намерно утицање на то развиће има да се послужи тим редом, и то испрва на исти начин, којим се он и пре сам ширио, докле се год може, а после тек да га издели на поједине начине или практичне групе или области и сваку за себе да проучава. У томе проучавању нађосмо и извесан ред, којим су у главном оне поједине ишле у Историји човековога развоја и морају ићи у његовога васпитању. И измеђ свих области, и научних и практичних, нађосмо најтежњу везу и потпуно органску зависност и рашћење субјективних и објективних блага човечанских. И баш то органско рашћење утврђује нас у идеји, да поједине науке и радње наше могу тако да се комбинују, да иду скоро упоредо, при свој оној зависности једних од других. А како је ово могуће? Тако, што ће се с оним елементарнијим наукама и радњама,

које долазе пре, ставити и изучавати и нижи ступњеве оних виших и сложенијих наука и радња. С играма, Гимнастиком, Музиком, Говорењем и Певањем, Цртањем и Писањем и омањим ручним радovima може ићи и бројање и рачунање, геометриско цртање, Географија описна, Минералогичка описна, Физика и Хемија најважнијих појава с опитима, Астрономија описна, Демографија, — све што *описује* оно што постоји у природи и казује појаве износићи их. На другом ступњу продужују се радње, докле год то допуштају развици телесни, интелектуални, морални и језични. Математичка група иде даље, и до краја, а физикална докле, докле дозволи математичка. Оне друге описне дисциплине горње улазе у своје предмете и причају појаве у њима, на њима, и с њима. Оне сад уче промене њине: постање, — живот — смрт. На првом ступњу описивали су се *предмети*, на овоме другоме описују се *појаве* на њима. Долази трећи ступањ, где се не описују ни предмети ни појаве, него се у појавама тражи ред и правилност, узрочност, и изводе *закони* по којима се оне врше по разним научним областима. Радње и вежбања по свима странама иду докле се може. Оне вештине елементарније постижу највиши ступањ, оне друге, занати, гранају се у специјалности, а оне треће, радње и вежбања у социјалним и моралним одношајима, заузимају прво место. Четврти ступањ чинио би *скуп* свега тога, *једна* целина од свега овога појединачнога — Филозофија.

Ето то би био ред, којим би све наше образовање по свима школама имало да иде. Докле би која од тога узела, и шта би више једна а шта више друга, то би остало специјалном излагању овога реда а према задаћим појединих. А нама је јасно, да та задаћа њива не сме стојати у противности с овим органским развићем човековим и овим природним редом у њему, који смо овде пронашли и извели. —

А ми смо с овим свршили овај свој посао.

На крају овога рада имао бих да кажем којим сам се делима служио при изради његовој. Но ја нисам познавао ни један рад оваке врсте, и од свега могу навести дело Херберта Спенсера „Classification des scien-

ces,“ које сам имао на руци и послужно се њиме код поделе наука. Друга дела, која оих имао да наведем, и сувише су далека од ове теме. Све је дакле, више мање, моја самостална израда. А по којима сам писцима

ја црпео своје научно образовање, и који правац провејава у њему, то ће се видети из моје биографије.

ЈОВАН МИОДРАГОВИЋ

О ЗЕМЉОТРЕСИМА

(Наставак).

Ако оћемо искрено да говоримо, наука је још немоћна да определи прави узрок земљотреса; у томе погледу налазимо се још на путу истраживања и предомислица, ми не познајемо потпуно унутарњи састав наше земље кугле. Неки геолози тврде да је земља у чврстом (solide) стању; већина мисли да је њена унутрашњост течна и састављена из растопљене материје чија је густина велика; према томе, земна кора плива по том океану образована од минерала и метала у течном стању и та течност има високу температуру и огроман притисак; дебљина земне коре још је врло слаба; на јеној кугли од 1 метра она једва ако би имала 0 м, 01 дебљине; ми идемо и играмо по једном ватреном мору а наш патос једва ако има 10 миља дебљине. То је по све могуће и еволуциони начин звезда који ми примећујемо око нас даје много вероватности тој хипотези: оне су све гасовите или течне или им се површина скорила. Према мишљену већине, земља наша налази се у овом — садањем — добу у средини периоде скоравања.

Кад не знамо прџви узрок земљотреса, са свим је јасно да смо рђаво и обавештавани о њиховом постајању и да им скоро никако не можемо предвидети долазак. Научници су често постављали себи питање: могу ли се предвидети земљотреси? У колико је наука данас унапређена у томе погледу, постараћемо се да покажемо у степену на коме се сад налази решавање тог питања.

Још од памтивека људи су желели да предвиде наступање тог ужаса, да би се благовремено спремили. Упоредо са тим илла је и жеља за предвиђањем бура. Ову по-

следњу гајили су особито приморски народ и, почевши од Ото Герика, у XVII веку, на све до данас, на метеорологији, у погледу бура, много се успело: барометријска бележења, као и бележења других нужних апарата, преносе се електричном брзином у сва пристаништа, извештавајући бродове о правцу ветрова и бура. Исти напредак учињен је и у погледу предвиђања времена по варошима и селима. Телеметеорографска мрежа данас распростире по многим западним варошима доста поуздана предвиђања времена.

Са предвиђањем земљотреса са свим друкче стоји. Ма да су природњаци констатисали подесне апарате за бележење земљотреса, и ма да је то бележење признато као неопходно за будућа предвиђења, ипак још и данас ти апарати не пађоше примене ни у свима државама, а то ли у свима варошима ако не и у селима.

По подацима, са којима за сад располаже наука, изгледа да постоје одређиве периоде обнављања земљотреса, и епохе, у којима земне вибрације имају најповољнијих услова; јасно је свакоме, да се случајни догађаји, као прекиди равнотеже у подземним масама, не могу предсказати; земљотреси не вулканског порекла и сувише су страни за нас по предвиђању; али је ли тако и са осталим врстама земљотреса?

Алексије Переј у Дижону, направно је некада једну статистику која има особиту важност; у њој је показао све земљотресе од 1751 до 1800 и од 1800 до 1850 год.; на несрећу, — он је измешао све земљотресе, не обзирући се на њихово порекло. Ма шта било, тек нам та статистика даје један врло куриозан факт: земљотреси су многобројнији у оним данима кад је месец

ван квадратура, него кад је у квадратурама; многобројнији су такође у моментима кад је месец на тачци најближој земљи него кад се налази на тачци најудаљенијој од земље, да осцилације наступају особито онда, кад је месец у суседству с меридијаном. Ти феномени као да теже да се јављају особито зими, за време солстиције и еквinoxције (сунчевог мировања и равнодневице). Переј мишљаше да, ако је одиста унутрашњост наше земље течна, месец, дјествујући на њу, изазива приливе и одливе као и на Океану; подземна колебања јављају се дакле у вулканским ерупцијама и у кретању коре; под њиховом акцијом производи се распад и предом коре, и један краћи или дужи низ вибрација. Та мисао није нова. Још је Кордије на то помишљао; али он је сматрао месечеву акцију као неосетну. Ампер који, као и Лијел, не одобраваше да је унутрашњост земљина течна, наслањаше се на против, на то мало дејство месечевог утицаја, опровргавајући (побијајући) усвојене идеје. Тврда кора, говораше он, не би могла никако издржати акцију месеца на један тако пространи и густ океан. Тај океан дакле не постоји. Ампер је изгубио из вида еластичност земне коре. Переј је узео средње мишљење, а тражио је не би ли се могли констатовати трагови прилива и одлива у лави вулканској. Резултати, које је добио, не беху потпуно сагласни; при свем том, Пер Секчи и Памтијери, потврдише, за време ерупције Везува 1855 год. прави прилив вулкански са својим сталним и дневним задржавањем. Ово питање није још решено, јер су пужни још неколики податци; но оно је од велике важности, јер ако би се потпуно доказала егзистенција подземних прилива и одлива, једним потезом доказала би се стварност и истинитост хипотезе о течној унутрашњој језгри.

Последњи земљотрес у Француској био је 27 новембра (по рим.) Сагласно мишљењу Перејевог, у тим се данима месец налази ван квадратура.

Недавно објави један морнарски артиљеријски капетан, Ж. Делонеј, у свом делу *Lois des grands tremblemens de terre et leurs prévisions* (Закони о великим земљотресима и њихово предвиђење), да он може да

предвиди земљотресне године. Са тим својим предвиђањима он је изазвао доста дивљења. 1883 год. кад је објавио, произведоше се две катастрофе: на острвама Ишији и Јави-Делонеј је поменуо за тим 1886 годину. Ми не знамо шта ће се десити 1886; али 1884 бар заслужује одиста специјалну напомену.

Делонеј, прегледајући документе Перејева, закључио је да се максималне године земљотреса прикупљају (групишу) особито у периоди од дванаест и двадесет осам година. И, пошто те интервале времена опште у многоме са периодама Јупитера (11 године 9) и Сатурна (29 године 5), Делонеј је из њих закључио да Јупитер и Сатурн утичу на земљотресе. Без сумње, додају доцнији закључци других научника, кад Јупитер и Сатурн имају какав утицај на земну кору, месец свакојако надмоћнији; но то се тек истражује. Делонеј тврди тако исто, да пролаз планета кроз какав рој растреситих звезда одлучују земљотресе. Је ли то тврђење основано, показаће нам доцнија испитивања.

Истина, врло је могуће да земљотресни феномени имају извесну узајамност са положајима сунца и месеца, па и самих великих планета; али, до даље наредбе, ми морамо да се задовољимо са простом хипотезом.

Очувани документи од старих писаца, Аристотела и Плинија, између осталих, показују нам, да су стари научници веровали у односе између земљотреса и извесних атмосферских појава. То античко веровање може бити потпуно истинито; оно није никад ни побијено. На прилику веле да знатно опадање барометра значи земљотрес, као што је то предзнак буре. И доиста, силни удари ветрова дешавају се у истом времену кад и потреси земље; него изузетци у томе правиду многобројнији су, што нас наводи да верујемо у случајну једновременост. Међу тим познато је, да јако улегнуће може покренути подземне силе. Ниво мора подиже се и спушта се по барометријским притисцима. Ако у унутрашњости земље постоји ватрено море, феномен ће нам бити разумљив; пара и гасови, и без те предомислице, теже да избију горе из унутрашњости ниским притиском као и гас у угљеним рудницима; мали узроци могу произвести велика дејства.

Дор је показао недавно како се један извор код Светог Стевана у Француској обнавља приметно после великих атмосферских опадања. 84 земљотреса у Швајцарској, праћени су са феном (јужни ветар), који силно дуваше; велики земљотрес у Гросгерау појавио се после знатног опадања барометра. Дор тврди да је и земљотресу у Андалузији у Шпанији, претходило јако опадање барометра.

Земљотресни феномени као да су особито једновремени са дугим кишима. Метеоролошки подаци неколиких држава уверавају нас да су врло кишне године и године земљотреса. Тако лисабонски земљотрес 1755 год. наступио је после одвећ кишовитих летњих месеца; то је исто било и при калабријском земљотресу; такође је било и при многим другим земљотресима. У југоисточним провинцијама Шпаније, падале су тако исто дуге кише у јесен 1884 године. Та вероватност тако је распрострањена, да се многи становници боје тих дана. У регионима, у којима су земљотреси чести, као у Пери, у Америци, на острвима источне Индије, становници за време кишних дана, напуштају своје куће и пресељавају се у лако саграђене колебе. Најпосле, кад према многим испитивањима кишне године долазе после добро карактерисаних циклора који зависе од кретања сунца и месеца, могли би без сумње сматрати тај знак као један доказ који иде у прилог периодичног повратка оних година, у којима се јављају велики земљотреси.

Завршујући овај наш чланак, ми искрено признајемо, после свега што наведосмо, да је наше знање о кретању земне коре још доста ограничено. Наши појмови о тим појавама још су неопредељиви. Али наука неће застати на томе: велики интерес који придаје свеколики научни свет најновијим земљотресима, најбоље показује жељу и журбу научника да просветле што је могуће више те тмине. Нема сумње, да ће неуморни радови геолога подићи многу завесу са тог још тамног природног феномена; али да се постигне, треба отпочети и појачати студије у томе правцу. — У Србији нема ни једне звездарнице која би се специјално бавила бележењем и испитивањем тих и подобних појава; али зар је искључена могућност да се и без звездарница воде по где где, на разним тачкама наше земље, тачни термометријски и барометријски степени? Зар природњаци наших гимназија не би могли поред својих часова снабдевати један Биро у Београду са подацима добивеним у разним крајевима наше земље на анемометру, термометру, барометру, психометру, електрометру, сенсмографу и т. д. који би знатљивим уређењем могли дати Србији и користи и пових части, који би нас бранили од многих непогода и поучили и о тако деликатним стварима из историје наше земље.

ЗДРАВКО РАЈКОВИЋ

ПРОСВЕТИИ ДОБРОТВОРИ

ТЕСТАМЕНАТ

Његовог Високопреосвештества архиепископа и митрополита српског г. Теодосија

Појте Богу нашему појте,
Појте царевима нашему појте.

После тридесетогодишњег професоровања у Богословији; и после скоро десетогодишњег скромног живота у пензији; милошћу Божијом, избором законом овлашћеног збора и благоволењем Његовог Величанства Краља Милана, ја сам из тишине скромног живота свог, узвишен на престо Архиепископа и митрополита Србије.

Сматрајући у овом догађају непровидљиви поступак провиђења божјег, пун захвалности свевишњему који је у мојој смерности нашао извршника непостижним наређењима својим, ја сам рад да ово дело милости његове и потоњим духовницима и цркви српској успомену оставим, и како сам, даром, Божијим, ја у служби својој цркви и

Богу побожном песмом славећи Бога, срца православна љубављу божанском пробуђивао то ево, у славу тога наређујем: „да се од новца, који сам у дугом животу штедњом стекао, и од незнатне професорске плате и од пензије, оснује фонд, коме ће бити задатак да послужи усавршавању црквеног појања. — И ма да није велика сума коју сам могао уштедити и коју сад ево на то посвећујем, молим се свеблагоме да се по њој не мери радост душе моје, коју осећам кад могу макар и оволико да принесем на олтар побожне песме црквене, на олтар славе и хвале свевишњега.

За основу фонда полажем осамнаест хиљада динара у *сто и осамдесет лозова* српских којима је номинална вредност сто динара; и уз које се придају купони почињући од 1 Јануара 1883 год. који носе 3% у злату.

Овај ће се фонд звати: „Фонд Београдског Митрополита Теодосија Мраовића за усавршавање црквеног потног певања“. За овај фонд постављам ова правила:

1. „Фонд Београдског Митрополита Теодосија Мраовића за усавршавање црквеног потног појања,“ ступа у живот 30 Јануара 1896. год. на дан рођења истога Митрополита, које је било 30 Јануара 1816 год.

2. Главницу фонда сачињавају сто осамдесет лозова српских у номиналној вредности од осамнаест хиљада динара.

3. За све време, докле фонд не ступи у живот интерес, који се годишње на купоне од лозова добије, придаје се главници фонда начином који је ниже показан.

4. Ако би лозови фонда овога добитак извукли, фонду припадају и добитци и то за мога живота, испод једне хиљаде динара, а после моје смрти сви ма колико велики били; по наређењима која се о томе ниже стављају. — Ако би се догодило да добитак за мога живота изнесе више од хиљаду динара — од тога добитка хиљаду динара припада свагда фонду, и за ту се суму имају у пошуну извученог нови лозови купити; вишак пак преко хиљаде динара од добитка за живота мога, остаје на моме потпуном расположењу као моја имовина.

5. За новце, добивене као интерес од купона (7:3) као и за новце добивене за сваки поједини извучени лоз с купонима за све време, док фонд не ступи у живот треба да се купи други лоз.

6. Кад фонд ступи једном у живот, новци добивени од купона, употребиће се на цел, рад које је фонд установљен; а новци за извучени лоз добивени, употребиће се на куповање другог лоза у место извученог.

7. Исто тако и за новце, који би се добили од добитака, који припадају фонду (7:4) куповаће се свагда нови лозови.

8. Кад фонд ступи у живот, онда ће се само приход, који ће се имати од купона, употребљавати на оно, рад чега је фонд установљен. Добитци употребљава ће се на умножење капитала фондова.

9. Ако би се после моје смрти догодило, да се извуче лоз с добитком од сто хиљада динара; то од првог тог добитка треба 25,000 динара дати фонду за пензије *свештеничким удовицама*, и свештеничкој *сирочади*; а 25,000 динара треба дати потомству моје синовике *Каје* удате за Јакова Филиповића трговца, остало све припада фонду.

10. Ако се догоди, да капитал фонда добитцима, или иначе нарасте на две стотине хиљада динара, желим, да се вишак новаца може употребити на стипендије за оне, који би показали дара за црквено певање.

11. Док фонд не ступи у живот, (7:1) управу фондовим капиталом поверавам министарству просвете.

12. Кад фонд ступи у живот, управу ће фонда руководити одбор, у ком ће бити: Архиепископ београдски и Митрополит српски; Министар просвете; Ректор београдске Богословије; и два члана које сваке треће године бира професорски савет богословије.

13. Ако се ма због каквог узрока не би могао саставити одбор на горњи начин, заступништво општине београдске одредиће, који ће одбор иопунити.

14. Ближе наредбе о управи фондова и о начину, како ће се цел фонда постизавати, прописаће одбор, који ће фондом управљати.

Овај акт заједно са лозовима предајем данас г. Министру просвете и црквених послова у руке с молбом да га изволи примити и према њему наредити извршење онога што је сад одмах потребно.

11 Јуна 1885 год.
у Београду.

А. Е. Митрополит Српски.

ТЕОДОСИЈЕ МРАОВИЋ

Тестамент пок. Мијаила Крстића из Крагујевца. Како је час смртни свакоме човеку неизвештан, то и ја, немајући жене и деце, за случај моје смрти остављам следеће наређење у погледу мога имања, које после мене остане.

Моје имање састоји се из непокретности, коју сам пријавио ове године пописној комисији, и остале покретности, живом малу, документима и новцу, који су код моје куће и у мојој каси.

1. Моја је жеља, да се у спомен мој и мојих предака оснује овде у Крагујевцу један фонд, из кога ће се помагати сироти а добри ђаци овдашње гимназије. Да би се ово остварило, ја наређујем, да после моје смрти предузме управу са целим мојим непокретним, покретним имањем, живим малом, готовином и у опште свим, што је моје, и да са тим рукује мој кум г. Коста Митрићевић оvd. који сад живи у Русији, као виши руски официр. Рукујући са мојим имањем, Коста ће бити дужан, да сав приход од имања, по одбитку трошкова око издржавања истог и издржавања, о коме ће бити доцније реч, предаје оvd. штедионици на чување и интерес и капитализирање.

Тако ће радити све донде док се не сакупи сума од *пет хиљада дуката царских или шесет хиљада динара*. Кад се скупи ова сума од шесет хиљада динара, онда ће се из ње образовати фонд под називом! *фонд Мијаила Крстића трг. из Крагујевца, за попомагање сиротних ђака крагујевачке гимназије.*

Тај капитал као основа реченом фонду остаће на руковање и умножење код овдаш. штедионице или управе фондова. Половина годишњег интереса даваће се месечно добрима а сиротним ђацима крагујев. гимназије, а друга половина интереса, придаваће се капиталу све донде, док не дође до суме од двадесет и пет хиљада дуката, или две стотине четрдесет хиљада динара, па кад се оволики капитал оствари, онда ће се моћи и сав годишњи интерес трошити на издржавање сиротних и добрих ђака речене гимназије.

Коме ће се од сиротних а добрих ђака давати месечно ова помоћ, одређиваће професорски савет краг. гимназије, који ће о томе прописати стална правила и који ће по њима стално решавати. Потребну суму изузимаће савет преко директора месечно из штедионице. Помоћ из овог фонда моћи ће да до-

бију и они ђаци, који би уживали и државно благодетење, како савет кад нађе за потребно. Разуме се, да ће савет при прописивању правила за добијање ове помоћи узети у обзир не само сиротињу ђака и добро учење него и ваљано владање ч да ће свакад одређивати суму коју ће поједини ђаци као помоћ уживати месечно.

Моја је жеља, да ми се о трошку овога фонда сваке године на дан моје смрти даје парастос, и да на тај дан, а из оне друге половине интереса годишњег, који ће се капитализирати, утроши највише три стотине динара на одело неколико добрих и сиротних ђака, које савет профеторски избере. Како ће се да изврши ова моја жеља остављам увиђавности професорског савета.

2. Мој прџан плац у Београду на Врачару, до крагујев. друма и суседа г. Јове Печеновића пензион. у Београду остављам у наслеђе Христини, супруги Јевр. Андоновића члана апелације а на случај њене смрти њеној деци. Овај плац предаће се Христини одмах у сопственост, чим ја будем умро. Поред тога, кад се измири сума, која је намењена ђачком фонду, мој наслед, Коста издаће реченој Христини још шест стотина дуката цар. или седам хиљада и двеста дин. што јој остављам ради удаје њене женске деце.

3. Кад се на горе казани начин образује фонд за сиротне ђаке крагујев. гимн. и издаду Христини Јевр. Андоновића или њеној деци, шест стотина дуката цар. онда ће постати наследник свега мога имања мој кум Коста Митрићевић, који ће уживати приход од мога имања испуњавајући тачно моја наређења у тачкама које ће доћи доцније. Изјављујем моју жељу да Коста ово моје имање не продаје него да га остави у наслеђе својој деци.

У случају ако ме Коста не би надживео, и ово наследство примио, онда ће ову моју последњу вољу извршити његова деца, или ако она буду малољетна њихови стараоци.

4. Станија удова Витомира Ђорђевића оvd. тишлера, која је код мене већ више година и која ме служи и у болести гледа, мимо онога, што сам јој досад издао, издаће мој наследник Коста, одма после моје смрти шест стотина динара. Ова ће остати у мојој кући још годину дана док ми се сва поду-

шија не издаду а издржаваће се из прихода мога имања. После године дана, ако Станија хоће може остати да седи у кући, коју јој одреди Коста дајући јој месечно четрдесет дин. у име издржања. Ако не хтедне да седи или јој се укаже прилика за удају, онда ће јој Коста издати још сто дуката цесар. или хиљаду и две стотине динара.

Станији ће се издати и све њене ствари што је са собом донела, а поред тога, Коста ће јој по својој увиђавносу поклонити нешто и од мојих ствари.

5. Будимиру Цвејићу Ђаку, који је сад код мене и у школу иде, остављам, да има издржаваће и николоваће од прихода мога имања док не сврши највишу школу у Србији разуме се под старањем мога наследника Косте, и ако се буде добро учио и владао. Не буде ли показивао вољу к науци, Коста ће га дати на какав занат или у трговину. Кад Будимир постане пунољетан и ако буде добар грађанин, онда ће му Коста предати у наслеђе, мој плац са кућом преко Лепенце до садање гимназије. Ако буде хрђав, онда му нема ништа. Како је на томе плацу кућа стара и слаба, то ће Коста начинити онде нову кућу, која ће коштати две до три стотине дуката, те ће ту живети Станија и Будимир док овај иде у школу и докле Станија хтедне живети с њиме, или, докле не наступи случај горе казати.

6. Мијаиду Костићу кројачу, који је мој кираџија у дућану од више година, остављам, да после моје смрти остане у дућану и своју радњу ради. Мој наследник Коста неће га дирати нити му кирију повећавати. Он ми плаћа месечно шест дин. кирије.

7. Мој наследник Коста, издаће још од прихода овдашњој сиротињи шест стотина динара а толико исто на удају сиромашних девојака. Обе суме предаће овдаш. општинском суду.

8. На моје сарањивање потрошиће се до две стотине дуката, или 2400 дин. из новаца који се у мојој каси нађу. Моја је жеља да ми се у Крагујевачком гробљу озида гробница, па ако се ово не би могло одмах урадити, онда да се сахраним у гробници мог пријатеља Косте Стојковића, па доцније када се моја гробница направи и озида, онда да се моје тело у исту гробницу пренесе.

У случају да у време моје смрти не буде овде мој наследник Коста Митрићевић, наређујем да узме привремену управу моје куће и свега мога имања! Хаџи-Стојан Живковић оvd. мумџија и Мијаило Костић кројач, који ће се старати и о моме погребу, али ће они бити дужни, да се у свему споразумевају и договарају са г. Симом Живковићем оvdаш. директором. Кад Коста дође они ће му предати имање и све рачуне.

Не одобравам да се после моје смрти икаква власт меша у моје имање и ма какав попис чини, него ће све остати, као што напред реко до Костиног доласка из Русије и његовог даљег наређења према овој мојој последњој вољи.

Овај мој тестаменат чуваће се у оvd. окруж. суду и отвориће се одма чим ја умрем, па ће се по њему и радити.

Ово је моја последња воља коју сам изказао при чистој савести и здравом разуму, па молим и све земаљске власти, да је поштују и по њој се управљају.

Тестаменат овај, пошто је по мојој жељи и вољи написан прочитао сам од речи до речи па га својеручно и подписујем.

14. Маја 1885 г.

у Крагујевцу

(М. К)

Завешталац

МИЈАИЛО КРСТИЋ

тргов. из Крагујевца.

По жељи завештаоца
написао овај тестаменат

СИМА ЖИВКОВИЋ
директор краг. гимн.

По позиву болујућег Мијаила Крстића трг. оvd. ми смо данас дошли у његов стан, где смо га застали у потпуном душевном здрављу, као што је и до сад био. Он пред нама свима изјави да је у овом акту напред који се састоји из два табака, јемствеником прошивена и његовим печатом утврђена, написан његов тестаменат, као његова посмртна воља, који је он собом прочитао и уверио се, да је све по његовој жељи написано, па га је тад својеручно у нашем присуству и подписао. И у његову изјаву и да је он пред нама потписао овај тестаменат и ми својим потписима као сведоци утврђујемо.

14 Маја 1885 г.

у Крагујевцу.

Сведоци:

Милан Ђиковић трг. оvd.

Јодор Ј. Јуцаковић трг. оvd.

Вељко Ј. Њешковић трг. оvd.

Да је овај препис веран своме ориџиналу суд окр. Крагујевачког тврди с тим, да је такса у 6. динара наплаћена.

№ 12697.

27 Јуна 1885 год.

у Крагујевцу.

(М. П.)

Дежурни судија

М. Јоксич с. р.

пија не издаду а издржаваће се из прихода мога имања. После године дана, ако Станија хоће може остати да седи у кући, коју јој одреди Коста дајући јој месечно четрдесет дин. у име издржања. Ако не хтедне да седи или јој се укаже прилика за удају, онда ће јој Коста издати још сто дуката цесар. или хиљаду и две стотине динара.

Станији ће се издати и све њене ствари што је са собом допела, а поред тога, Коста ће јој по својој увиђавноси поклонити нешто и од мојих ствари.

5. Будимиру Цвејићу Ђаку, који је сад код мене и у школу иде, остављам, да има издржаваће и николовање од прихода мога имања док не сврши највишу школу у Србији разуме се под старањем мога наследника Косте, и ако се буде добро учио и владао. Не буде ли показивао вољу к науци, Коста ће га дати на какав занат или у трговину. Кад Будимир постане пунољетан и ако буде добар грађанин, онда ће му Коста предати у наслеђе, мој плац са кућом преко Лененице до садање гимназије. Ако буде хрђав, онда му нема ништа. Како је на томе плацу кућа стара и слаба, то ће Коста начинити онде нову кућу, која ће коштати две до три стотине дуката, те ће ту живети Станија и Будимир док овај иде у школу и докле Станија хтедне живети с њиме, или, докле не наступи случај горе казати.

6. Мијану Костићу кројачу, који је мој кираџија у дућану од више година, остављам, да после моје смрти остане у дућану и своју радњу ради. Мој наследник Коста неће га дирати нити му кирију повећавати. Он ми плаћа месечно шесет дин. кирије.

7. Мој наследник Коста, издаће још од прихода овдашњој сиротињи шест стотина динара а толико исто на удају сиромашних девојака. Обе суме предаће овдаш. општинском суду.

8. На моје сарањивање потрошиће се до две стотине дуката, или 2400 дин. из новаца који се у мојој каси нађу. Моја је жеља да ми се у Крагујевачком гробљу озида гробница, па ако се ово не би могло одмах урадити, онда да се сахраним у гробници мог пријатеља Косте Стојковића, па доцније када се моја гробница направи и озида, онда да се моје тело у исту гробницу пренесе.

У случају да у време моје смрти не буде овде мој наследник Коста Митрићевић, наређујем да узме привремену управу моје куће и свега мога имања! Хаџи-Стојан Живковић оvd. мумџија и Мијанло Костић кројач, који ће се старати и о моме погребу, али ће они бити дужни, да се у свему споразумевају и договарају са г. Симом Живковићем овдаш. директором. Кад Коста дође они ће му предати имање и све рачуне.

Не одобравам да се после моје смрти икаква власт меша у моје имање и ма какав попис чини, него ће све остати, као што напред реко до Костиног доласка из Русије и његовог даљег наређења према овој мојој последњој вољи.

Овај мој тестаменат чуваће се у оvd. округ. суду и отвориће се одма чим ја умрем, па ће се по њему и радити.

Ово је моја последња воља коју сам изказао при чистој савести и здравом разуму, па молим и све земаљске власти, да је поштују и по њој се управљају.

Тестаменат овај, пошто је по мојој жељи и вољи написан прочитао сам од речи до речи па га својеручно и подписујем.

14. Маја 1885 г.

у Крагујевцу

(М. К)

Завешталац

МИЈАИЛО КРСТИЋ

тргов. из Крагујевца.

По жељи завештаоца
написао овај тестаменат

СИМА ЖИВКОВИЋ
директор краг. гимн.

По позиву болујућег Мијанла Крстића трг. оvd. ми смо данас дошли у његов стан, где смо га застали у потпуном душевном здрављу, као што је и до сад био. Он пред нама свима изјави да је у овом акту напред који се састоји из два табака, јемствеником прошивена и његовим печатом утврђена, написан његов тестаменат, као његова посмртна воља, који је он собом прочитао и уверио се, да је све по његовој жељи написано, па га је тад својеручно у нашем присуству и подписао. И у његову изјаву и да је он пред нама потписао овај тестаменат и ми својим потписима као сведоци утврђујемо.

14 Маја 1885 г.

у Крагујевцу.

Сведоци:

МИЛАН НИКОЛИЋ трг. оvd.

ЈОДОР Ј. ЈУЦАКОВИЋ трг. оvd.

ВЕЉКО Ј. НЕШКОВИЋ трг. оvd.

Да је овај препис веран своје ориџиналу суд окр. Крагујевачког тврди с тим, да је такса у 6. динара наплаћена.

№ 12697.

27 Јуна 1885 год.

у Крагујевцу.

(М. П.)

Дежурни судија

М. ЈОКСИЋ с. р.